

Jan, Libor

Moravští podkomoří ve druhé polovině 13. století

In: Jan, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, pp. 154-191

ISBN 8090230490 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123160>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Moravští podkomoří ve druhé polovině 13. století

„Když jeho Milost opatří stavy rytířské, dědičné i manské a řád pánuov a rytířstva, má Jeho Milost také opatřiti řád duchovní i městský, kteříž slovů komora Jeho Milosti, preláty a města a těm také má dán býti úředník, kterýž slove podkomoří. A ten muož býti z panského aneb rytířského řádu, člověk hodný, kterýž komoru tu Jeho Milosti má spravovati, užítky Jeho Milosti bráti, z nich počty činiti a vydávati vedlé Jeho Milosti vuole. Ptáti se také má na Jeho Milost duochody a oznamovati nápady a na místě Jeho Milosti jich dobývati súdem neb jiným slušným během. Sám také má komoru Jeho milosti súditi, spravedlivě jiným od nich činiti, v tom zvláště, co ku právu zemskému nepřisluší a v mezích městských jest.“¹

Takovou představu podává o úřadu podkomořího v osmdesátých letech 15. století pan Ctibor Tovačovský z Cimburka, autor nejstaršího sepsání moravského zemského práva. To však již úřad existoval téměř tři sta let. Problematikou podkomoříského úřadu v Čechách a na Moravě v jeho počátcích se v minulosti zabývalo hned několik badatelů, přemíra nejednoznačných pramenných zmínek na jedné straně a očividný nedostatek informací o konkrétní náplni úřadu na straně druhé se jim však staly Scyllou a Charybdou.² Přesto však mají některá jejich dílčí zjištění

(1) KNIHA TOVAČOVSKÁ ANEB PANA CTIBORA Z CIMBURKA A Z TOVAČOVA PAMĚT OBYČEJŮ, ŘADŮ, ZVYKLOSTI STARODÁVNÝCH A ŘÍZENÍ PRÁVA ZEMSKÉHO V MAR. MOR. Vyd. Vincenc BRANDL. Brno 1868, s. 21.

(2) Tak první z autorů, který se problematikou blíže zabýval, J. ČELAKOVSKÝ: *Úřad podkomoříský v Čechách*. Příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých. Praha 1881, s. 4–5, uvádí: „V době posledních Přemyslovců ústřední správa statkův a důchodův korunních soustředěna byla v ruku královského komorníka, jenž ji vykonával, maje k sobě ku pomoci přidáného jednoho neb i dva úředníky, zvané podkomořími ... Podobně na Moravě v každém kraji zvláštní komorníci obstarávali správu finanční, se soudní právomocností nerozlučně v ten čas spojenou, a opět nad celou zemí ustanoven byl královský komorník, jemuž k ruce dán byl v stejný asi čas jako v Čechách podřízený úředník, zvaný podkomoří (subcamerarius).“ Domníval se, že úřad vznikl „na počátku 13. století za příležitosti zakládání klášterův a měst v Čechách takřka maně,“ a že jemu „svěřeno bylo jaksi vrchní řízení kolonisace země.“ Václav VANĚČEK: *Komorník a podkomoří*. Příspěvek k dějinám českých úředníků. Sborník prací z dějin práva československého I. Praha 1930, s. 60–64, zamítl předpoklad podřízenosti podkomořího komorníkovi a vyslovil domněnku, že poměry na konci 12. století si vyžádaly vznik zvláštního úředníka výhradně pro správu komory, neboť rostla finanční agenda a probíhal „proces pomenáhlého přesouvání těžiště činnosti starého komorníka na půdu soudní a dvorský administrativní.“ Vysvětluje také, proč se pro

svoji platnost. Jde především o skutečnost, že činnost podkomořího má svůj počátek v převratném 13. století, souvisí se vznikem měst a peněžním hospodařením, že podkomoří nebyl nikdy podřízen nejvyššímu komořímu a že podkomořího lze v latinsky psaných pramenech hledat pod označením *subcamerarius* či *camerarius*, což je dokonce častější.³ V sa-

podkomořího v pramenech užívalo latinského označení *subcamerarius* i *camerarius*. Nejob-
sáhleji se těmto otázkám věnoval a starší názory shrnul Zdeněk FIALA: *Komorník a podko-
moří*. (Pojednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 15. století.) Sborník his-
torický 2, 1954, s. 57–82, který sice přišel s některými pozitivními a přínosnými poznatky,
zároveň se však nevyhnul některým zkreslením a unáhleným úsudkům, především co se
moravských poměrů týká. Domníval se (s. 66–67), „že kolem roku 1200 a v několika nej-
bližších desetiletích byl již v chodu poměrně dosti složitý ‚správní systém‘, který vykonával
a zajišťoval soudní správu, především ovšem příjmy královské komoře. K tomuto systému
náležel (nejvyšší) komorník královský, komorníci krajští (provinciální) - hlavně na Mora-
vě, komorníci hradští a konečně komorníci nižší - púhončí.“ Dále uvádí (s. 75), „že u pod-
komořího nešlo o nic jiného, než aby opatřil králi určitou peněžní částku, kterou si musil
sám zase získat ze soudních pokut a jiných poplatků v městech. Je velmi důležité, že čin-
nost podkomořího je omezena na města a kláštery. Z dokladů plyne, že ten, komu byla své-
řena správa a péče o královskou komoru, se nazýval v druhé polovině 13. století podkomo-
řím, nikoli ovšem důsledně, protože na četných jiných místech pramenů je nazýván
komorníkem, nikdy však nejvyšším.“ Fiala dále zásadně odmítá prvopočáteční podřízenost
podkomořího komorníkovi a i přes nedostatek pramenů předpokládá pro podkomoří 1.
poloviny 13. století stejnou činnost jako později, tj. financování dvora (s. 79–80). S nejvý-
stižnější charakteristikou role podkomořího zatím přišla Z. Hledíková v JANÁK, J. -
HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989, s. 67–68. Uvádí, že
v 1. polovině 13. století je podkomoří jednoznačně nezávislý na komorníkovi, jeho činnost
lze postihnout až ve 2. půli 13. století, vztahovala se jen na města a kláštery a „týkala se
opatřování hotových peněz ve velkých sumách pro krále z těchto komorních zboží“. Dále
uvádí závazné tvrzení, že „podstata činnosti podkomořího pak spočívala zprvu v tom, že ze
svých soukromých zdrojů poskytl hotovou sumu králi a její vrácení měl pak zaručeno těmi-
to důchody královské komory ... Král prakticky jmenoval podkomořím vždy osobu schop-
nou mu peněžní obnosy opakovaně poskytovat, a tím je i ve vlastním zájmu vymoci.“ Uve-
dená konstatování je však třeba kriticky prošetřit, zvláště proto, že vycházejí z úvah
Fialových (viz výše) a především Šustových, který byl sice nadán skvělou intuící, důslednou
analýzu problematiky však neprovedl; srov. ŠUSTA, J.: *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví
1300–1308*. Dvě knihy českých dějin. Praha 1917, s. 244–247, 272–273. Šusta zde označu-
je podkomořího spíše než za královského finančního ministra, jak se o něm „v odborné li-
teratuře mluvívá“, za všemocného ministra pro královské „dominium speciale“. Přisuzuje
mu dále soudní pravomoci nad městy, někdy i poddanskými, duchovním stavem, dozor
nad vilíkacemi i minci a urburou. Úřad byl podle něj někdy takřka vydražován, podkomoří
musel podle něj často i svým osobním jměním a úvěrem kryt okamžitě schodky královské
pokladny. Z obecného evropského hlediska přináší poučení *Lexikon des Mittelalters II*, col.
1671, 1673–1675, V, col. 885–889, hesla *Chambellan*, *Chambre des comptes*, *Kammer*,
Kämmerer, a dále pro oblast středověké Říše RÖSENER, W.: *Hofämter an mittelalterlichen
Fürstenhöfen*. Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 45, 1989, s. 485–550.

(3) Srov. pozn. 2; viz také HORNA, R.: *K dějinám moravských úředníků I. Dvorní úředníci*

motných Čechách je ovšem nutné pro 1. polovinu 13. století prodat se nejdříve těžko prostupnou houštinou nejrůznějších komorníků, mladších, větších a nejvyšších, i podkomořích, připomínaných ve svědečných řadách hlavně královských listin, a kriticky vyšetřit nejen otázku vzniku a prvotní náplně úřadu podkomořiho,⁴ či snad lépe řečeno jeho formování se, neboť nešlo jistě o blesk z čistého nebe, nýbrž déle trvající proces, ale také otázku počátku a právě ve 13. století měnícího se obsahu úřadu nejvyššího komorníka, který nakonec přestal mít cokoli společného s královskou komorou a stal se v podstatě nejvyšším úředníkem zemského soudu, který „má práva králova z práva brániti“.⁵ Složitost a terminologickou neustálenost českého dvorského prostředí ještě na počátku 70. let 13. století výstižně ilustrují následující příklady. Tak v listině krále Přemysla Otakara II. pro opavské měšťany z 24. listopadu 1271 se mezi svědky uvádějí *Andreas camerarius Bohemiae*, *Dytricus subcamerarius Bohemiae* a *Hartleb camerarius Moraviae*, v listině téhož panovníka pro johaniity z 19. ledna 1272 svědčí *Andreas camerarius Boemie*, *Hartlebus camerarius Moraviae* a *Dytricus camerarius* a konečně svědky Přemyslovy listiny z 19. dubna 1273 pro kostel v Rouchovanech a jeho faráře Wernera jsou

moravští do r. 1411. Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze 5, 1922, zvláště s. 33–42, kde si vcelku bystře všímá odlišnosti vývoje v Čechách a na Moravě, zdůrazňuje však mylně podřízenost podkomořiho komorníkovi, hovoří také o jeho roli při zakládání měst a kolonizaci a předpokládá dokonce pro 13. a počátek 14. století na Moravě vedle podkomořiho také nejvyššího komorníka. Podkomoři má za jakési pomocníky nejvyššího komořiho dokonce ještě pro dobu Karla IV. Hans PATZE: *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*. In: Kaiser Karl IV. 1316–1378. Forschungen über Kaiser und Reich. Hrsg. von H. Patze. Sonderabdruck der Aufsätze aus Blätter für Deutsche Landesgeschichte 114, 1978, s. 739. Karl RICHTER v *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder*. Hrsg. v. Karl Bosl. Stuttgart 1967, s. 287–289, považuje podkomoři za „osobní“ finanční úředníky knížat již pro konec 12. století. Uvádí, že na Moravě měl úřad podkomořích v souvislosti s rozvojem měst získat na větším významu, než v Čechách (?). Správně je však pro 13. století zdůrazněna nezávislost podkomořiho na komorníkovi; titul podkomořiho neoznačoval podřízenost, ale správu toho, co bylo *sub camera*. Zcela nejnověji považuje podkomořiho za podřízeného nejvyššímu komorníkovi Jörg K. HOENSCH: *Přemysl Otakar II. von Böhmen*. Der goldene König. Graz – Wien – Köln 1989, s. 58, který nezná Vaněčkovu ani Fialovu práci, i když jejich jiné práce uvádí. Josef ŽEMLIČKA: *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*. Praha 1990, s. 269–270, předpokládá pro období tohoto panovníka spíše podřízenost podkomořiho komorníkovi a teprve pozdější „osamostatnění hodnosti podkomořiho“.

(4) Na určité nedostatky Fialovy studie v tomto směru upozorňuje nejnověji Miloslav SOVADINA: *Dvůr Václava I.* Sborník archivních prací 45, 1995, s. 8, i když sám, žel, nepřináší řešení pro „nepřehlednou situaci“.

(5) Viz NEJVYŠŠÍHO SUDIHO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO ONDŘEJE Z DUBÉ PRÁVA ZEMSKÁ ČESKÁ. Vyd. František ČÁDA. Historický archiv 48, Praha 1930, s. 118.

Schyryninus camerarius Moravie, Andreas et Ditricus camerarii Boemie.⁶ Víme však zcela bezpečně, že ve všech třech případech byl Ondřej nejvyšším komorníkem, Dětrich podkomořím v Čechách a Hartleb, resp. jeho bratr Černín, podkomořím na Moravě.⁷ To je však možné rozpoznat teprve důkladným analytickým zkoumáním všech okolností a vazeb.

Činnost podkomořeho má zjevnou souvislost, jak je zřejmé na první pohled, s panovnickou komorou. S tou ovšem souvisela také činnost původních knížecích a královských komořích; jak se však měnila podoba a struktura této komory, jak se umenšoval význam toku soudních pokut a dávek z hradských center, jak začal vzrůstat význam klášterů a jejich kolonizační činnosti a ekonomický primát převzala nově vznikající města, tak se zmenšovala a posléze transformovala role (nejvyššího) komorníka a vznikala nutnost podchytit nové finanční zdroje a dát jim správní mezičlánek, tak se objevila potřeba podkomořského úřadu. Restrukturalizace královské komory ovšem souvisí s dalším procesem, s oddělením *dominium generale* a *dominium speciale*. Ani zde zřejmě nelze vystačit s běžným klišé, že toto rozdělení, či rozlišení, je až dílem doby Václava II.⁸ Tento proces musel totiž s použitím prosté logiky nutně souviset s „objevením“ se podkomořeho a jeho úřadu, a některými dalšími jevy, např. zvýšenou dolovací aktivitou a vznikem královské urbury i ustavením zvláštní královské berně.⁹ Že nešlo, v době, kdy probíhala krystalizace úřadů zem-

(6) CDB V-2, č. 647, s. 275; č. 651, s. 280; č. 701, s. 343.

(7) Jde o Ondřeje ze Všechrom, předka pánů z Řičan, který zastával úřad nejvyššího komorníka po Boršovi z Rýznburka téměř celou dobu Přemyslova panování, dále o podkomořeho Dětricha Spatzmanna a moravské podkomoří Hartleba a jeho bratra Černína z Popovic; srov. NOVOTNÝ, V.: *Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271)*. České dějiny I 4. Praha 1937, s. 328-331. Zde je nutno ocenit Novotného poměrně zřetelnou identifikaci jednotlivých úřadů. Srov. též HOENSCH, J. K.: *Přemysl Otakar II.*, s. 59, 61.

(8) Srov. ŠUSTA, J.: *Poslední Přemyslovci*, s. 172-173, 206-214, 244-249; TYŽ: *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*. České dějiny II 1, Praha 1935, s. 524 nn.; ŽEMLIČKA, J.: *Století posledních Přemyslovců*. (Český stát a společnost ve 13. století). Praha 1986, s. 244; SPUNAR, P.: *Kultura českého středověku*. Praha 1985, s. 186; JANÁK, J. - HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy*, s. 65-68.

(9) K počátkům speciální berně zatím stále nejpodrobněji Kamil KROFTA: *Začátky české berně*. ČČH 36, 1930, s. 1-26, který zvláště na s. 11 resumuje: „Tyto doklady nám dovolují soudit, že asi od poloviny XIII. stol. bývala vedle mimořádné daně nebo berně všeobecné (collecta, berna n. steura generalis) vymáhána patrně dosti často zvláštní berně (berna specialis) od měst a klášterů. Při tom není jisté, zda tato zvláštní berně bývala vymáhána vždy od klášterů a měst zároveň, či někdy jen od měst, jindy toliko od klášterů. Potvrzují také to, co svrchu bylo vyloženo, že totiž ani města ani kláštery, které tou dobou asi již vůbec neplatily někdejší daně řádné, nebyly zásadně prosty povinnosti platit všeobecnou daň nebo berní mimořádnou, třeba snad některým brzy zase dostávalo se aspoň částečného osvobození od této povinnosti.“

ských a dvorských - a tou je celé 13. století - v případě podkomořího o úřad, který by se profiloval jako zemský, je nasnadě.

Pro poznání obsahu a počátků podkomořského úřadu jsou bezesporu důležité poměry na Moravě ve druhé půli 13. století. Situace je zde poněkud přehlednější než v Čechách, neexistuje zde totiž úřad adekvátní českému nejvyššímu komořimu, rozuměj úřad odpovídající svojí jedinečností, již dala vzniknout centralizace správy Čech, kde se nejvyšší komorník stal „hlavou“ aparátu všech komorníků „menších“, tj. především provinciálních (doloženi jsou však jen v Plzni) a pomocných (půhončích). Na Moravě rozdělené do údelů a sjednocené až kolem roku 1212¹⁰ za Vladislava Jindřicha totiž roli nejvyššího komorníka plnili komorníci v provinciích, z nichž se posléze také stávají soudní úředníci. Do Karlovy reformy v roce 1348 je jich více: bitovský, znojemský, brněnský, břeclavský (resp. vracovský, bzenecký) a olomoucký (po reformě se ti dva, kteří zůstávají, totiž brněnský a olomoucký, také stávají „nejvyššími komorníky“).¹¹ Tito komorníci jsou však v pramenech většinou dobře identifikovatelní (jejich orientace na soudní oblast je ostatně patrná již ze statut knížete Konráda Oty)¹² a proto je zřejmé, že všechny osoby označené ve 2. polovině 13. století jinak - jako moravský komorník nebo podkomoří - jsou ve skutečnosti moravskými podkomořími. V případech, kdy není funkce komořího specifikována, je třeba postupovat v rámci širšího srovnávání.

Počátky moravského podkomořského úřadu je proto bezpodmínečně nutné hledat v souvislosti s moravskými markrabaty první půle 13. století, tedy v době, kdy vznikají první právní města a kdy se kláštery, k nimž je zakladatelský vztah panovníka starobylým institutem, stávají zajímavými také finančně, nikoli jen jako zdroj pracovních sil, potravy, píce, tažného dobytka a místa pro přenocování družiny. V této době se totiž vytváří „nová“ komora moravských markrabat.

V markraběcích listinách prvních padesáti let 13. století ovšem nebylo nutné vyznačovat teritoriální působnost podkomořích - vždy bylo jasné, že může jít jen o podkomořího moravského. Tato nutnost vyvstala teprve v době, kdy se česká královská a moravská markraběcí hodnost spojila v rukou jednoho muže, Přemysla Otakara II. Co vlastně bylo náplní činnosti podkomořích v 1. polovině 13. století však prameny neříkají a skoupé jsou v tomto směru i pro období celé vlády Přemysla Otakara II., i když řada těchto úředníků je již zcela souvislá a v podstatě průhledná. Teprve doba

(10) WIHODA, M.: *Geneze moravské šlechty*. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis C 2, 1995, s. 22-41.

(11) Srov. FIALA, Z.: *Komorník a podkomoří*, s. 81-82.

(12) CDB II, č. 234, s. 222-225; č. 325, s. 329-332.

vlády Václava II. přináší zcela konkrétní zprávy odhalující pravomoci a vlastní činnost podkomořích. Nemůže však být na škodu se ve stručném přehledu věnovat obsazování tohoto úřadu za Václava otce, markraběte a poté i krále Přemysla Otakara II. V mnohém totiž Přemyslův postup při obsazování tohoto úřadu zřejmě předjímal praxi časů Václavových.

Moravský podkomoří Hartleb erbu beraních rohů byl významným a mocným mužem, jak zdůraznil kronikář Jindřich Heimburský. V úřadu, který oznamuje opis pečeti přivěšené 10. února 1268: +S.hARTLIEBI.CAMERA(ri)I.REGIS.BOEMOR(um), sloužil svému králi více než deset let (MZA Brno).

Krátce poté, co z vůle otcovy obsadil mladý Přemysl Otakar smrtí svého bratra Vladislava uvolněnou markraběcí hodnost na Moravě,¹³ objevuje se podle svědectví listin v jeho blízkosti jako podkomoří (pouze v roce 1247) Ondřej, bratr Arvův.¹⁴ Následná, byť nesmírně zajímavá léta jsou v tomto ohledu zahalena temnotou, teprve v roce 1250 se v okolí Přemysla, markraběho moravského, objevuje jakožto *subcamerarius* (opět užíváno *promiscue* s označením *camerarius*) Beneš, jehož lze identifikovat

(13) NOVOTNÝ, V.: *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197 - 1253)*. České dějiny 13. Praha 1928, s. 784-785; PEKAŘ, J.: *O povstání královice Přemysla proti králi Václavovi I.* Praha 1941, s. 8-9.

(14) CDB IV-1, č. 105, s. 198; č. 108, s. 202; č. 127, s. 223.

s Benešem ze Cvilína, synem Voka z Benešova a bratrem Ondřeje, Miloty z Dědic, Čenka z Kamenice a pozdějšího pražského biskupa Tobiáše z Bechyně.¹⁵ Ten setrvává v úřadu i v blízkosti markraběte a poté také rakouského vévody a českého krále dle výpovědí listin až do roku 1261 (naposledy 23. května),¹⁶ kdy jej nakrátko vystřídá Hartleb (uváděn 26. srpna a 13. října 1261),¹⁷ aby se pak zase objevil v uvedené hodnosti v roce 1262 (připomínán od 13. ledna do 29. března).¹⁸ Není jisté bez zajímavosti, že již Benešův otec Vok působil jako podkomoří za Václava I. v letech 1238–1241¹⁹ a nelze vyloučit, že ještě před tím vykonával stejné úkoly na dvoře moravského markraběte Přemysla.²⁰ V prvních letech své podkomořské činnosti, až do roku 1255, se Beneš označuje většinou jen jako *camerarius* či *subcamerarius*, řídčeji jak *camerarius curie nostre*, *subcamerarius regis Bohemie* nebo *subcamerarius domini marchionis*.²¹ Od roku 1256 se však častěji objevuje bližší určení *camerarius (subcamerarius) Moravie (Moraviensis)*,²² pokud není v panovníkových listinách jen stručně uvedeno v souvislosti s jeho osobou *camerarius* či *camerarius noster*.²³ V roce 1265 však Beneš ze Cvilína, to však již nebyl podkomořím, upadl z blíž neznámých důvodů (snad šlo o obvinění ze zrádných styků) v královu nemilost a společně s Ottou z Maisova byl uvězněn na Veverí, kde posléze zemřel. Zatčen byl také jeho bratr Milota z Dědic, jemuž se však podařilo zanedlouho znovuzískat královu důvěru.²⁴

(15) CDB IV-1, č. 179, s. 330. – Srov. KADLEC, J.: *Bischof Tobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit (1278–1296)*. In: Regensburg und Böhmen. Festschrift zur Tausendjahrfeier des Regierungsantrittes Bischof Wolfgangs von Regensburg und der Errichtung des Bistums Prag. Hrsg. v. G. SCHWAIGER U. J. STABER. Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6. Regensburg 1972, s. 123–124, 127.

(16) CDB IV-1, č. 208, s. 372; č. 212, s. 377; č. 259, s. 440; č. 260, s. 443; č. 267, s. 459; č. 286, s. 480; č. 430, s. 565; č. 431, s. 566; č. 449, s. 575; č. 462, s. 582; CDB V-1, č. 50, s. 104–105; č. 84, s. 157; č. 208, s. 327; č. 278, s. 415; č. 283, s. 421.

(17) CDB V-1, č. 291, s. 438; č. 295, s. 442.

(18) CDB V-1, č. 307, s. 457; č. 308, s. 459; č. 316, s. 474. – V jedné listině z roku 1262 bez denního data (CDB V-1, č. 314, s. 469), která je editory diplomatáfe kladena přibližně k 16. březnu, se o něm hovoří jako o bývalém komořím (*camerarius Moravie quondam*). V uvedené době však Beneš úřad zastával, listina proto musela vzniknout jindy, nejspíše později.

(19) Srov. SOVADINA, M.: *Dvůr Václava I.*, s. 8.

(20) Srov. FIALA, Z.: *Komorník a podkomoří*, s. 82.

(21) CDB IV-1, č. 267, s. 459; č. 430, s. 565; CDB V-1, č. 50, s. 104–105.

(22) CDB V-1, č. 84, 208, 278, 307, 308, 316.7

(23) CDB V-1, č. 85, 86, 149, 156, 204, 283.

(24) NOVOTNÝ, V.: *Rozmach české moci*, s. 141–142, 408, 414; nejnověji BLAHOVÁ, M.: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*. Historický komentář. Rejstřík. Praha 1995,

Již počátečnímu období Benešova působení v úřadu podkomořího na Moravě náleží jeden bezesporu zajímavý, a jistě i významný podnik, totiž založení města Horního Benešova. Beneš totiž vydal 11. dubna 1253, nejspíše na Cvilině (místo sice není uvedeno, dle cvilinského purkrabího, tamního fojta a jeho předchůdce i fojta z blízkého Krnova mezi svědky však lze takto uvažovat), listinu, již pověřil dva muže jmény Erwig a Kuiden (zřejmě Hartwig a Quido) založením města, jež se nazývá v dikci listiny *Benesch* (německý název pak zůstává v podstatě totožný - *Bennisch*, český zní - poprvé roku 1288 - *Benešov*; rozlišovací adjektivum *Horní* se objevuje až po 1. světové válce).²⁵ Město má užívat hlubčického práva, lokátoři získávají rychtu, každé osmé městiště a osmý lán i třetinu soudních pokut. Pak se udělují další výsady a naopak určují povinnosti. Velmi důležité ustanovení přichází na závěr. Beneš zde říká, že rychtáři vsí *in nostra hereditate*, tedy na jeho panství, se mají obracet do Benešova pro právní naučení a těžké zločiny, zlodějství a vraždy, mají být vůbec souzeny ve městě. Z našeho hlediska nepředstavuje ani tak závažnou stránku zkoumání kolonizačních poměrů na Hornobenešovsku, jež tvoří důležitou součást prací W. Latzkeho a J. Bakaly, kteří se založením důkladněji zabývali,²⁶ jako spíše skutečnost, že oba zmínění autoři považovali lokaci Horního Benešova za soukromé založení Beneše, kterému patřilo také celé - již více či méně kolonizované - okolí, tedy vlastně hornobenešovské panství. Za důkaz takové držby lze ostatně bez jakýchkoli pochybností považovat listinu Beneše z Bránice z 18. května 1288, kdy tento syn Beneše ze Cvilína daroval premonstrátům v Hradišti u Olomouce patronátní právo kostela v Horním Benešově a jeho filiály v Horních Životicích (Sybotendorfu); Benešov je zde označen jako *villa forensis*, což zřejmě lépe vystihuje charakter lokality v dané době, a hovoří se také o desátcích z těžby a pokut na teritoriu Benešova a šesti dalších osad, tedy na území benešovského farního obvodu.²⁷ Zmiňované údaje z obou listin, pomineme-li další indicie z roku 1288, že se totiž dvě ze zmiňova-

s. 212, 214, 381. V králově okolí se Beneš i Milota objevují ještě 12. října 1263 (CDB V-1, č. 392, s. 584) a připomínají se také v dosti podezřelých listině, již měl vydat Přemysl Otakar II. 5. února 1265 (CDB V-1, č. 432, s. 642); Beneš zde vystupuje ještě jako kastelán znjemský, kterým byl zcela jistě již v létě 1258 (CDB V-1, č. 159, 311, 312, 330). Šestnáctého března 1268 pobývá jeho bratr Milota opět na královském dvoře a je označen jako *frater condam Benesii* (CDB V-2, č. 547, s. 109), tzn. Beneš byl již mrtev.

(25) CDB IV-1, č. 267, s. 458-460.

(26) LATZKE, W.: *Die Anfänge der Stadt Bennisch*. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Schlesiens 20, 1930/1933, s. 34-47; BAKALA, J.: *Počátky těžby hově v Nížkém Jeseníku a vznik Horního Benešova*. Časopis Slezského muzea B 21, 1972, s. 161-179.

(27) CDM IV, č. 269; srov. BAKALA, J.: *Počátky*, s. 170-171.

ných vsí nazývají po Benešovicích *Wokendorf* a *Milotndorf*, v podstatě neumožňují jiný výklad, než že v roce 1253, resp. nedlouho předtím, neboť lokace byla zřejmě již v běhu, šlo skutečně o akci podkomořího Beneše na vlastním dědičném majetku (*hereditas*) a tento majetek se podařilo i přes nepřízeň osudu jeho příbuzným zachránit pro jeho potomky. O to překvapující jsou nedávno zveřejněné názory Jiřího Kejře, který, ovšem bez jakéhokoli důkazového materiálu, označuje Beneše jen za jakéhosi úředního prováděče benešovské lokace; z Kejřových málo jasných formulací navíc nevyplývá, zda podle něj Beneš zakládá královské město nebo z titulu královského podkomořského úřadu zakládá své vlastní město.²⁸ Co k tomu dodat? Je nepochybné, že Beneš zakládá své vlastní město na svém vlastním území a že k tomuto kroku musel obdržet speciální královské (markraběcí) povolení, vlastně jakousi koncesi, která znamenala právo disponovat s regálem. V tomto ohledu jde tedy jistě o dispozici na králi závislou. Zároveň však tuto koncesi neobdržel jako královský podkomoří, ale jako soukromý pozemkový vlastník a z tohoto titulu zakládá své město a nařizuje, aby se řídilo hlubčickým právem. Představa, že Beneš z moci královského podkomořího (avšak bez jakékoli zmínky o nějakém zmocnění v textu listiny) zakládá své vlastní město, je absurdní. Beneš tedy zakládá Benešov jako soukromý šlechtický vlastník a tato městská (i když šlo jen o malé město, které skladatel listiny z roku 1288 označil obezřetněji) lokace má z tohoto hlediska, navzdory všemu pochybování „na základě poznaných procesů“, v českých zemích prioritu. A na základě následných poznatků se skutečnost, že první šlechtické město založil právě podkomoří, který měl s tímto druhem činnosti, ovšem ve službách panovníka, právě nejvíc zkušeností, jeví jako příznačná.

Ve Vídni 1. května 1262 vystupuje v blízkosti krále Přemysla jako *camerarius* opět Hartleb, 29. září téhož roku podle označení *Moravie* nemůže být pochyb o rozsahu jeho působení;²⁹ v úřadu moravského pod-

(28) KEJŘ, J.: *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998, s. 53: „To ukazuje, že prohlášení městského statutu, které patřilo k výsostným panovníckým právům, mohl vydavatel učinit jen ze svého úředního titulu a rozhodně neprozrazuje jakoukoli pravomoc šlechtice zakládat města.“ Dále s. 123: „Vydavatelem listiny je královský podkomoří Beneš z Úvalna, který r. 1253 světil založení města dvěma mužům. Ale právě jeho úřední hodnost je důkazem, že nemohlo jít o soukromou iniciativu šlechtice a že tedy podkomoří jednal z pověření panovníka. Lze to doložit také tím, že v listině se opírá o články ztraceného královského privilegia pro Hlubčice, jejich právo je Hornímu Benešovu propůjčováno a jimž soukromý zakladatel nemohl disponovat. Je tedy i založení Horního Benešova případem královské nebo na králi závislé dispozice při vzniku města.“ Srov. dále s. 185: „Už jsme v jiné souvislosti zjistili, že pan Beneš z Úvalna jako královský úředník jednal nepochybně v souhlasu s panovníckým záměrem ...“

(29) CDB V-1, č. 330, s. 490; č. 351, s. 523; č. 352, s. 524.

komořího je činný i následujících deset let, až do počátku roku 1272.³⁰ Hartleb pocházel z rozrodu užívajícího v erbů beraní rohy, podobně jako např. páni z Čeblovic, Holštejna a Drahotuš.³¹ Rodina, kterou krom Hartleba reprezentovali v uvedeném období jeho dva bratři, Černín z Popovic a Bolibor, měla zřejmě drobnější majetky na jihozápad od Brna, v okolí Rosic, Oslavan a Ivančic.³² Sám Hartleb zastával krom podkomořství v letech 1268–1271 úřad královského purkrabiho na hradě Veveri,³³ na začátku července 1271 zastupoval společně s olomouckým biskupem Brunem, představeným rakouských minoritů Habernem (Hartpernem), moravským maršálkem Bohušem z Drahotuš a moravským číšníkem Nezamyslem krále Přemysla Otakara II. v jednání o míru s uherským králem Štěpánem,³⁴ což samo o sobě dokládá význam jeho postavení. Společně s brumovským purkrabím (Smilem) měl podkomoří Hartleb za českou stranu řešit v rámci těchto ujednání drobnější sporné případy na moravské hranici, za uherskou stranu byli tímto úkolem pověřeni hrabě (župan) nitranský a hrabě (župan) bratislavský. I tato role dozajista vyplývala z povinnosti podkomořího ochraňovat královské (markraběcí) zájmy. Jako podkomoří měl také Hartleb podle rozhodnutí krále z 24. listopadu 1271 přidělit opavským měšťanům do užívání 40 lánů lesa v okolí Hradce³⁵ a do jeho úřední kompetence náleželo zřejmě také vyhlášení o několik měsíců starší transakce (z 14. května 1267) na zasedání soudu v Brně 10. února 1268. Se souhlasem krále Přemysla Otakara tehdy uza-

(30) CDB V-1, č. 359, s. 534; č. 366, s. 545; č. 392, s. 584; č. 424, s. 630; č. 430, s. 639; č. 431, s. 640; č. 432, s. 642; č. 435, s. 645; č. 436, s. 646; CDB V-2, č. 488, s. 32; č. 522, s. 71; č. 545, s. 106; č. 547, s. 109; č. 565, s. 137; č. 566, s. 140; č. 573, s. 153; č. 582, s. 167; č. 584, s. 172; č. 590, s. 191; č. 598, s. 192; č. 600, s. 196; č. 600, s. 196; č. 601, s. 197; č. 602, s. 199; č. 603, s. 200; č. 605 s. 203; č. 615, s. 218; č. 627, s. 234; č. 631, s. 240; č. 633, s. 243; č. 637, s. 248, 251, 253, 256; č. 647, s. 275; č. 651, s. 280; CDB V-3, č. 1442, s. 292; č. 1488, s. 316; č. 1489, s. 317; č. 1498, s. 322; č. 1501, s. 324; č. 1525, s. 338; č. 1526, s. 339; č. 1527, s. 339; č. 1535, s. 344.

(31) Srov. VERMOUZEK, R.: *Zaniklá vesnice Ceblovice na Tišnovsku*. Vlastivědný věstník moravský 30, 1978, s. 318–321; ČERNÝ – KŘETÍNSKÝ, E.: *Nejstarší historie hradu a městečka Holštejna a panství Holštejnského*. Holštejn 1991, s. 19–23.

(32) Srov. CDB V-2, č. 547, 600, 601.

(33) Srov. CDB V-2, č. 545, 599, 600, 601, 627.

(34) CDB V-2, č. 636, 637, s. 247–260; srov. NOVOTNÝ, V.: *Rozmach české moci*, s. 240, kde ovšem Hartleb mylně identifikován s Hartlebem z Deblína.

(35) CDB V-2, č. 647, s. 275. – Jde s největší pravděpodobností o část lesa Skřípov, o němž jako o starší donaci hovoří králova konfirmace z 20. dubna 1277 (viz CDB V-2, č. 832, s. 534), konfirmace opavského vévody Mikuláše z 1. června 1288 (srov. CDM IV, č. 277, s. 354–355) a privilegium Mikulášovo pro Opavu z roku 1290 (CDM IV, č. 293, s. 371–372).

vřel rytíř znojemského purkrabího Oldřicha z Drnholce Alexius ještě před svým sňatkem smlouvu s klášteřem oslavanským, podle níž mu klášter prodal za jistých podmínek ze svého prvotního věna ves Martinice o dvatřiceti lánech a třinácti podsedcích za 90 hřiven stříbra.³⁶ Král zde bezesporu vystupoval z titulu nejvyššího ochránce kláštera a vykonavatele zakladatelských práv, neboť byl právním sukcesorem svého děda Přemysla Otakara I., který oslavanský konvent obdařil prvními ochrannými privilegii, imunitami i patronátem kostela sv. Jakuba v Brně a bezesporu se za zakladatele považoval, byť vlastní impuls k založení, včetně prvních reálných kroků, vzešel ze šlechtického prostředí.³⁷ Opis Hartlebovy pečeti přivěšené k listině, kterou vydal a pečetil vlastně jako králův reprezentant, ve znění + S.hARTLIEBI.CAMERA(ri).REGIS.BOEMOR(um), nenechává nikoho na pochybách, jak byl tehdy chápán jeho úřad.³⁸

V roce 1273, v listinách poprvé 19. dubna, se objevuje v úřadu podkomořího nová postava; je jí Černín, jehož lze s největší pravděpodobností identifikovat s Hartlebovým bratrem Černínem z Popovic.³⁹ Hartleb sám se připomíná naposledy 19. ledna 1272, někdy v průběhu uvedeného roku zemřel, čehož si povšiml i analista Jindřich Heimburský oceniv přitom faktickou moc tohoto Přemyslova muže.⁴⁰ Černín pak vystupuje v úřadu v letech 1273–1275; mezi roky 1276–1278, kdy se již snáší nezadržitelný soumrak nad mocí velkého Přemyslovce, se žádný moravský podkomoří v pramenech nezmiňuje, s velkou pravděpodobností jím však zůstal až do panovníkovy smrti Černín z Popovic, který se připomíná pouze křestním jménem (*Chirninus*) v dodatkovém mírovém ujednání z 12. září 1277 společně s dalšími šlechtici jako potenciální ručitel.⁴¹

(36) CDB V-2, č. 544, s. 104–106; č. 545, s. 106 – 107. Srov. DUŠKOVÁ, S.: *Listiny rudíkovské*. ČMM 68, 1948, s. 252, 254.

(37) CDB II, č. 272, s. 266–267; č. 320, s. 315–319; č. 322, s. 324; srov. ŠEBÁNEK, J.: *Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské*. ČMM 67, 1947, s. 222–290; dále CHARVÁTOVÁ, K.: *Ženská větve cisterckého řádu v Čechách a na Moravě (13.-15. století)*. *Medievalia Historica Bohemica* 1, Praha 1991, s. 299–300, 305, která u Oslavan uvádí, že šlo o fundaci šlechtickou, změnu charakteru v následných létech však nepostihuje; podobně Božena KOPIČKOVÁ: *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii (13. – počátek 15. století)*. ČČH 91, 1993, s. 385.

(38) CDB V-2, č. 545, s. 106–107; vyobrazení CDB V-4, 4a, 6, s. 498.

(39) CDB V-2, č. 701, s. 343.

(40) CDB V-2, č. 651, s. 280; FRB III, s. 314: „1272 ... *Nardlitus* (rozuměj Hartlibus), *potens camerarius Moraviae, obiit.*“ Editor příslušného svazku FRB J. Emler jej mylně identifikuje s Hartlebem z Dubna.

(41) CDB V-2, č. 746, s. 409; č. 783, s. 458; č. 846, s. 560; CDB V-3, č. 370, s. 1581, s. 370.

V následných létech bezkráloví si ponechal správu Moravy římský král Rudolf. V její severní části (Přerovsku a Olomoucku) ustanovil na podzim roku 1278 svým zástupcem olomouckého biskupa Bruna ze Schaumburku (*Olomucensis et Prerouiensis prouinciarum vicedominus*), je- muž ponechal poměrně velmi široké pravomoci, jižní části země spravoval prostřednictvím úředníků z řad rakouských a především domácích šlechticů.⁴² Po smrti olomouckého biskupa Bruna (†17. února 1281), po nějakou dobu snad těžce nemocného, byl pověřen správou markrabství Rudolfův zeť Albrecht Saský (poprvé se jako *Morauie tutor* připomíná 29. prosince 1281 a zůstal jím snad až do poloviny roku 1283), který ovšem často setrval na dvoře římského krále.⁴³ Na Letnice 1. června 1281 však král Rudolf opustil se svým dvorem po čtyřapůlročním pobytu Vídeň a vzdálil se tak i Moravě; v bezprostředně následujících létech jeho zájem o tuto zemi upadá.⁴⁴

O obsazení podkomořského úřadu na Moravě po smrti Přemysla Otakara prameny mlčí; nelze vyloučit, že jeho poslední známý držitel Černín z Popovic osvědčil u Suchých Krut věrnost svému pánu krví ztrativ svůj život. Teprve 4. července 1281 se objevuje mezi svědky listiny, kterou vydal komorník znojemský a bitovský Hartleb z Dubna o prodeji vsi Újezda u Pohořelic tišnovským cisterciáčkám, na prvním místě *Mylota camerarius Morauie*.⁴⁵ Není to nikdo jiný než Milota z Dědic, bratr dřívějšího moravského podkomořského Beneše ze Cvilína a zároveň také pražského biskupa Tobiáše. V letech 1279–1281 se Milota uvádí v listinách různých vydavatelů, mezi nimiž nechybí ani královna Kunhuta či biskup Bruno, hned několikrát, nikdy však s titulem moravského komořského či podkomořského.⁴⁶ Ještě 23. června 1281 je v listině Alžběty, vdovy po Ka-

(42) CDB IV, č. 152, s. 231. – Srov. ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 296; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.* ČČH 12, 1906, s. 48; KLUTZ, K.: *Der Einfluß Rudolfs von Habsburg auf die Vergebung geistlicher Stellen in Deutschland.* Berlin 1936, s. 81, kde na s. 70–101 další údaje o Jindřichu z Isny; KREJČÍKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský a moravská města v letech interregna 1278–1283.* SPFFBU C 32, 1985, s. 150–151; BLÁHOVÁ, M.: *Böhmen in der Politik Rudolfs von Habsburg.* In: *Rudolf von Habsburg 1273–1291. Eine Königsherrschaft zwischen Tradition und Wandel.* Hrsg. von E. Boshof u. F.-R. Erkens. Köln – Weimar – Wien 1993, s. 59–78. Srov. kapitolu *Správa země v době interregna.*

(43) *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem III*, č. 3774, s. 62; CDM IV, č. 207, 208. – Srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy VII*, Praha 1880, s. 41–49; REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg.* Innsbruck 1903, s. 372; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 317; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 49; KREJČÍKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský*, s. 151–152.

(44) REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 375.

(45) CDM IV, č. 184, s. 250.

(46) Schles. UB IV, č. 367; CDM IV, č. 170, 175, 182.

doltu Sirotkovi, vydané ve Znojmě nazván jen jednoduše *dominus Milota*.⁴⁷ Lze proto důvodně předpokládat, že se Milota stal moravským podkomořím mezi 23. červnem a 4. červencem 1281. V tomto období se sešli moravští páni nejdříve ve Znojmě a poté také v Brně a zřejmě i toto sněmovní jednání, podobně jako hypotetické shromáždění českých pánů o něco dříve, 20. a 21. května 1281, v refektáři pražského dominikánského kláštera,⁴⁸ bylo výrazem snahy zasáhnout proti rušitelům pokoje a násilníkům a zároveň ochránit a restituovat majetek mladičského dědice trůnu, tedy statky spadající pod královskou komoru. Právě tento moment osvětluje skutečnost, že byl opět obsazen podkomořský úřad, a sice bratrem pražského biskupa, nejdůležitějšího obránce práv královského následníka. Musel to ovšem být Albrecht Saský jako správce Moravy, kdo jmenoval Milotu podkomořím.

Sám Milota nepatřil k nejpokojnějším mužům své doby. Podobně jako mnozí další urozenci neváhal využít destabilizace k vlastnímu obohacení a dokázal sáhnout i na statky oslabené církve, byť byl spřízněn s vysokým církevním hodnostářem. Jeho bratr biskup Tobiáš snad právě v letech interregna nechal opevnit kostel v Kojetíně, někdy na sklonku osmdesátých let však kojetínské zboží zastavil svému bratru Milotovi a ten vpadl násilně do okolních vsí patřících olomouckému biskupství a kapitule, jak si trpce stěžoval v jednom z listů Tobiášovi probošt Cyrus a jeho kolegové kanovníci.⁴⁹ Starší i novější literatura často uvádí, že správce Moravy saský vévoda Albrecht nechal právě uvedeného roku Milotu z Dědic a Gerharda z Obřan „pro jejich zlovolné skutky“ uvěznit; zatčení obou mocných moravských velmožů pak mělo dokonce způsobit další válečné akce v zemi.⁵⁰ Původní informaci o tom přináší opět Jindřich Heimburský skutečně k roku 1281; zpráva navazuje bezprostředně

(47) CDM IV, č. 182, s. 248–249.

(48) Srov. CDM IV, č. 182–184; dále DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy*, s. 41–42; KADLEC, J.: *Bischof Tobias*, s. 131–132; srov. též v kapitole *Správa země v době interregna*.

(49) FORMULÁŘ BISKUPA TOBIÁŠE Z BECHYNĚ. Vyd. J. B. Novák. Historický archiv 22. Praha 1903, s. 136–137, 141–145.

(50) DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy*, s. 42: „Usnešení toto, které se zajisté stalo s vědomím a s vůlí krále Rudolfa, nový správce nejspíše také na Moravě prováděl, poněvadž nenadále čteme v letopisech, že kníže Saský roku 1281 moravské velmože Gerharda z Obřan a Milotu z Dědic vsadil do vězení a že tak vzala počátek válka na Moravě“; po něm též FRITZ GRAEBNER: *Böhmische Politik vom Tode Ottokars II. bis zum Aussterben der Přemysliden*. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 41, 1903, s. 330; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 318, který zdůvodňuje Milotovo zatčení násilím na statcích olomoucké kapituly, jež ovšem náleží až druhé půli osmdesátých let, a nověji také KREJČÍKOVÁ, J.: *Rudolf Habsburský*, s. 152, pozn. 17.

na záznam o ustanovení Rudolfova syna Albrechta rakouským vévodou.⁵¹ Pro věrohodnost datace je vcelku nepodstatnou skutečnost, že rakouským vévodou se stal Albrecht společně s bratrem Rudolfem až mezi 17. a 21. prosincem 1282, kdy je jejich otec na sněmu v Augsburgu oblénil *Rakouskem, Štýrskem, Korutany (těmi ovšem jen formálně, neboť fakticky je držel Meinhard Tyrolský, který v roce 1286 tuto zemi skutečně jako říšské léno získal)*, Kraňskem a Vindickou Markou, resp. 1. června 1283, kdy král Rudolf po protestech šlechty z řečených zemí ustanovil vévodou jen samotného Albrechta, svého nejstaršího syna. V roce 1281 však Albrecht Rakousko spravoval, i když zatím jen jako říšský vikář.⁵² Důležité je, že o zajetí Gerharda z Obřan ví také žďárský kronikář Jindřich. Podle něj v době, kdy začal vévoda saský vládnout na Moravě, byl zajat dobrodinec kláštera pan Gerhard.⁵³ Zajetí Gerhardovo se i zde časově spojuje s počátkem vlády, či lépe řečeno správcovství, saského vévody. Není proto třeba pochybovat, že oba pány Albrecht skutečně jal, i když reálné důvody jeho postupu i okolnosti vlastní akce zůstávají v temnotách; jelikož šlo o reprezentanty absolutní špičky moravské šlechtické obce, zásah, i když byl možná motivován ekonomickými a bezpečnostními zřeteli, nemohl zůstat bez dopadu v politické sféře. Muselo se tak stát až po 22. srpnu 1281, kdy se Gerhard ještě připomíná v listině Bohuše z Drahotuše vydané v Brně.⁵⁴ Teprve pak putovali oba moravští páni do nehostinného vězení. Že strávili za mřížemi řadu měsíců, svědčí skutečnost, že mizejí z listin, aby se v nich objevili až v roce 1283 (Gerhard z Obřan) a 1286 (Milota z Dědic), kdy 28. února posledně uvedeného roku sliboval právě Gerhard z Obřan věrnost a poslušnost králi Václavovi.⁵⁵ Válka, která začala na Moravě po jejich zajetí v roce 1281, mohla představovat jak pouhou

(51) HEINRICI HEIMBURGENSIS ANNALES. MGH SS XVII, s. 717: „1281 ... *Ipsio anno dux Austriae constitutus est Albertus, filius Rudolphi Romanorum regis, seditque in civitate Viennensi. Ipsio anno dux Saxonie, qui profuit Moravie, cepit Gerhardum de Obersen et Milotham, maiores Moravie, et cepit esse guerra in Moravia.*“ V edici J. Emlera (FRB III, s. 319), který převzal latinský text z MGH, byla nedopatřením vynechána slova ... *seditque in civitate Viennensi. Ipsio anno dux Saxonie, qui profuit Moravie ...*, čímž došlo i k obsahovému posunu, jako by oba Moravany zajal Albrecht Habsburský. Srov. též AUTENRIETH, J.: *Eine zweite Überlieferung der Cronica Boemorum Heinrichs von Heimburg*. DA 26, 1970, s. 541–548.

(52) REDLICH, O.: *Rudolf von Habsburg*, s. 373–374, 380–383; ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 334; BLÁHOVÁ, M.: *Böhmen in der Politik*, s. 65.

(53) FRB II, s. 542; CRONICA DOMUS SARENSIS. Brno 1964, s. 208–209: „*Tunc dux Saxonie fore cepit marchio terre. Tempore sub tali capitur tunc ipse Gerhardus, noster fundator ...*“

(54) CDM IV, č. 187, s. 253.

(55) CDM IV, č. 238, s. 310–312.

kumulaci nejrůznějších přepadů a loupeživých akcí, tak uvědomělý odboj určité části panstva proti představiteli zemské správy a jeho straníkům.

S Milotovým uvězněním byl opuštěn i podkomořský úřad. Stěží lze zjistit mechanismus, jakým došlo k znoubování, je však pravděpodobné, že se tak stalo díky aktivitě olomouckého biskupa Dětricha. Ve dvou listinách Přemyslova levobočka Mikuláše, vévody opavského, z 27. a 28. srpna 1282 se totiž mezi svědky uvádí jako moravský podkomoří (*camerarius Moraviae*) Dětrich Stange, jeden z nejvýznamnějších biskupových leníků.⁵⁶ Mimochodem v obou případech Mikuláš vyhlašoval výsledek smíru mezi biskupem Dětrichem a exkomunikací postiženými škudci biskupských statků Benešem ze Štítiny a Benešem z Branice, blízkými příbuznými Milotovými, kteří za odčinění svých násilných skutků postoupili biskupství své majetky – Beneš ze Štítiny ves Skorotín na Přerovsku a Beneš z Branice roční plat 12 hřiven ze vsi Býkov na Opavsku, za což byli zbaveni církevních cenzur.

Samotný Dětrich Stange se objevuje (v listině z domácího prostředí poprvé na konci roku 1255) poblíž olomouckého biskupa Bruna, v letech 1273–1277 vystupuje jako jeho maršálek, tedy muž z nejbližšího okruhu tohoto významného moravského hierarchy.⁵⁷ Pocházel z rodiny ministeriálů usdlé již kolem poloviny 12. století v Pliseňsku, v okolí Altenburgu a Míšně (zde by snad bylo možné hledat regionální vazby k Albrechtovi Saskému), na přelomu let 1254/1255 zřejmě následoval biskupa Bruna a jeho krále na výpravě do Pruska, kde záhy získal od řádu německých rytířů rozsáhlou pozemkovou držbu, jak z moravského prostředí nepřímo dokládá jeho označení *Theodrichus de Prussia* z 3. listopadu 1275.⁵⁸ Dětrich Stange v úřadu podkomořího snad představuje jeden z momentů kompromisu, tak potřebného v nepokojných dobách; šlo tehdy již o velmi zámožného muže požívajícího, na základě předchozího vztahu k biskupu Brunovi, důvěry také v církevních kruzích (nehledě na vazbu k německým rytířům, s nimiž úzce spolupracuje opavský Mikuláš)⁵⁹ a majícího

(56) CDM IV, č. 205, s. 271–272; č. 206, s. 272–273; Schles. UB V, č. 31, s. 28–29; č. 32, s. 29–30. Dětrich Stange tehdy nejspíše doprovázel biskupa Dětricha do Opavy, neboť ten zde 27. srpna, podobně jako vévoda Mikuláš, v konventu minoritů, vydal listinu o smíru Benešoviců a kláštera hradištského a zřejmě osobně vyjednal také podmínky narovnání s oběma Beneši (viz CDM IV, č. 204, s. 269–270).

(57) CDB V-1, č. 56, s. 112–114; CDB V-2, č. 717, s. 367; č. 718, s. 368; č. 795, s. 479–481; č. 845, s. 557–558.

(58) CDB V-2, č. 795, s. 480; srov. Dieter WOJTECKI: *Studien zur Personengeschichte des Deutschen Ordens im 13. Jahrhundert*. Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa 3. Wiesbaden 1971, s. 146–147.

(59) CDM IV, č. 194, 209; srov. BURYŠKOVÁ, I.: *Život a kancelář Mikuláše I. Opavského*.

zázemí s ohledem na původ rodu v končinách saských. Pro ilustraci majetkových poměrů Dětrichových v Prusku může posloužit smlouva jeho stejnojmenného syna a dědice Dětricha, na jejímž základě získal v roce 1285 od pomezánské katedrální kapituly 1 200 lánů v okolí Marienwerderu (Kwidzyn), Freystadtu a Garnsee na základě toho, že se zřekl nároku na statky, jež předtím postoupil kapitule jeho otec. Příslušníky rodiny Stangů, kteří působili ve druhé polovině 13. a na počátku 14. století v Prusku jako členové řádu německých rytířů, byly nejméně čtyři osoby, jejichž genealogické vazby k Dětrichovi Stange však nelze objasnit.⁶⁰

Některé z pramenů období Přemysla Otakara II. zatím nesměle ukazují na vztah podkomořích ke klášterům a královským městům; v jednom z formulářů hlásících se k tomuto Přemyslovi, podle nějž měli být brněnští Židé poškození cizími pány osvobozeni na jeden rok od placení berní, se ozývá nejen jejich podřízenost královské komoře, ale, zcela logicky, také moravskému podkomořímu.⁶¹

Ke změně v obsazení podkomořského úřadu na Moravě došlo zřejmě krátce po příchodu mladičkého panovníka do vlasti, jak vyplývá z listiny, již vydal Václav II., *dominus et heres regni Boemie et marchionatus Moravie*, 8. dubna 1284 v Praze.⁶² Václav reagoval na situaci, která nastala v předchozím období na klášterství premonstrátek v Dolních Kounicích, kde klášterní manové (*servitores ipsorum, qui vulgariter naprauniczi vocantur*) odpírali poslušnost proboštovi Heřmanovi a neochotně vykonávali služby plynoucí z jejich závazků, manské statky vydávali za svobodné či měnili

Brno 1989 (diplomová práce na FF UJEP), s. 113, 120–121. K osobě Mikuláše Opavského nejnověji Jana KONVIČNÁ: *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů*. *Paginae historiae* 4, 1996, s. 5–13.

(60) Srov. WOJTECKI, D.: *Studien zur Personengeschichte*, s. 147–148.

(61) DAS URKUNDLICHE FORMELBUCH DES KÖNIGL. NOTARS HEINRICUS ITALICUS AUS DER ZEIT DER KÖNIGE OTTOKAR II. UND WENZEL II. VON BÖHMEN. Hrsg. von J. VOIGT. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 29, 1863, s. 176, č. 189: „... *mandamus tenore presencium, quod infra prescriptum annum magistri monete Moravie non compellant eos recipere denarios de moneta, quod camerarius Moravie et iurati Brunnenses non molestent nec angariant, quod nemini teneantur solvere debita, nisi ipsi ea, que crediderunt, soluta fuerint, ...*“ Přemysl Otakar II. vyňal v privilegiích z 8. března 1255, 29. března 1262 a 23. srpna 1268 Židy ve všech svých zemích ze soudní pravomoci městských rychtářů a podřídil je soudu panovníka nebo nejvyššího komorníka; na Moravě při absenci tohoto úřadu tuto roli nejspíše suploval podkomoří (srov. CDB V-1, č. 41, 316; CDB V-2, č. 566).

(62) BISTŘICKÝ, J. – SPURNÝ, F. – VÁCLAVEK, L. – ZEMEK, M.: *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu I*. Brno 1991, č. 15, s. 37–38; listina se dochovala pouze v konfirmaci Karla IV. z 22. května 1348 vydané v Brně, viz TUREK, A.: *Příspěvky k dějinám manského zřízení na statcích moravských klášterů do třicetileté války*. *ČSPSČ* 55, 1947, s. 23–24, 28–29.

jejich povahu, jako by šlo o pravá léna, a někteří dokonce sloužili jiným pánům. Václav II. proto vyslal moravského podkomořího (*camerarium per Moraviam*) Matouše z Černé Hory s doprovodem, aby celou situaci vyšetřil, především prozkoumal právní podklady držby jednotlivých statků a pak vynesl rozsudky. To se skutečně stalo a král nálezy podkomořího ve své listině ohlašuje. Ti, kteří vlastnické právo statků zcela uzurpovali, od těchto nároků ustoupili a káli se před proboštem, jiní naopak dokazovali, že statky drží od kláštera pouze emfyteutickým právem. Matouš z Černé Hory proto rozhodl, že kdo by se z těchto lidí proti klášteru bouřil nebo projevoval neposlušnost, má svůj purkrechtní statek na základě odhadu sousedů a klášterních lidí prodat v šesti týdnech a dvou dnech, jinak připadne bez náhrady zpět klášteru. Manové, zastoupení Štědroncem z Přisnotic a jeho synem Ješkem, Hostkem s vnukem Vaňkem, rychtářem Oldřichem a Ullinem, oběma z Dunajovic, s výrokem podkomořího souhlasili a zavázali se jej dodržovat. Lze soudit, že manové, kteří se zřejmě v nepokojných letech interregna pokusili uvolnit svazky se svojí klášterní vrchností, vyvázli z konfliktu vcelku se zdravou kůží - bylo to ostatně nejen v zájmu jejich, ale také kláštera a samotného panovníka. Skutečnost, že spor kláštera s jeho many řeší moravský podkomoří, ukazuje na kontinuitu s praxí období Václavova otce; nelze totiž předpokládat, že by na samém počátku vlády mladého krále, kdy otěže panování drželi v rukou jiní, došlo k nějakým zásadním změnám v chápání tohoto úřadu. V textu listiny je sice uvedeno, že jde o zvláštní pověření na místě panovníka (*misimus nomine nostro specialiter ad hoc deputatum*), to je však nutné považovat spíše za obecnou formuli mající vztah k principu činnosti podkomořího, který totiž z hlediska vývoje svého úřadu vše prováděl *nomine regis*.

Spíše však zarazí jiný moment, totiž sama podstata zásahu panovníka do vnitřních záležitostí kláštera, jenž byl založen na konci 12. století Vilémem z Pulína a měl by tak být považován za šlechtickou fundaci, k níž by se Václavova práva vztahovat neměla.⁶³ Vysvětlení podává další královská listina vydaná stejného dne, 8. dubna 1284.⁶⁴ Král zde vyhlašuje, že dolnokounický klášter náleží pod jeho ochranu (*nostre proteccionis*

(63) CDB I, č. 400 (falzum); srov. PEŘINKA, František V.: *Klášter premonstrátek v Kounicích*. Sborník historického kroužku 11, 1910, s. 10-17, 113-130; GRÝCOVÁ, Miloslava: *Dějiny kláštera „ROSA COELI“ v Dolních Kounicích*, Brno, bez data (diplomová práce na FF MU Brno); KONEČNÝ, L.: *K otázce lokalizace Pulína*. In: *Vývoj obydlí, sídlišť a sídlištní struktury na jižní Moravě*, XVI. mikulovské sympozium. Praha 1987, s. 175-180; RICHTER, V. - KRSEK, I. - STEHLÍK, M. - ZEMEK, M.: *Mikulov*. Brno 1971, s. 48-51; o zakladatelském vztahu potomků Vilémových ke klášteru svědčí i formulář o majetkové restituci Vilémovu synu králem Václavem I. s datem 1237, viz DAS URKUNDLICHE FORMELBUCH, s. 32-33, č. 12.

(64) BISTRICKÝ, J. a kol.: *Moravské a slezské listiny*, č. 14, s. 36-37.

clypeo speciali sit submissum), zakazuje komukoli přisvojovat si institut obránce či opravního pána (*nomen vel officium defensoris seu advocacie*) kláštera a disponovat s jeho statky. Král se zde transparentně označuje za ochránce, tedy vykonavatele zakladatelských práv kláštera, jak bývá tento poměr běžně chápán.⁶⁵ Na otázku, proč se panovník (a byl to nejspíše již jeho otec Přemysl Otakar) tohoto úkolu ujal, je možné nalézt vcelku pravděpodobnou odpověď. Posledním mužským potomkem zakladatele kláštera premonstrátek v Dolních Kounicích Viléma byl zeť Přemysla Otakara II. Oldřich z Drnholce, který se v roce 1271 stal hejtmanem v Kotutansku, na začátku srpna 1273 padl u Lavy ve srážce s uherskou jízdou a byl pohřben v klášterním kostele.⁶⁶ Panovník pak po něm převzal, pravděpodobně jako odúmrtí (podobně jako drnholecký hrad s panstvím, který však podle znění mírové smlouvy z 6. května 1277 držel v zástavě rakouský maršálek Jindřich z Kuenringu, manžel královny levobočné dcery Elišky, vdovy po Oldřichovi)⁶⁷ také opravu dolnokounického kláštera; nelze vyloučit, že s podobnými nároky vystoupili později i vzdálenější Oldřichovi příbuzní erbu lekna, proti nim by mohly být namířeny pasáže Václavovy listiny z roku 1284.

Matouš z Černé Hory se v písemnostech z období Přemysla Otakara II. neobjevuje, teprve v létech interregna, přesněji řečeno od roku 1281 vystupuje třikrát jako svědek na listinách různých vydavatelů, vždy ve společnosti předních moravských velmožů, jako byli Bohuš z Drahotuše a Hartman z Čeblovic, Vznata z Lomnice, Kuno z Kunštátu, Hartleb z Dubna, Všebor z Náměště, Pardus z Horky a Gerhard z Obřan.⁶⁸ A právě Gerhard z Obřan, neboť o nikoho jiného nemůže jít, jak ostatně dosvědčuje i přivěšená pečeť, vystupuje jako moravský podkomoří (*subcamerarius Moraviae*) 29. července 1285 v listině Friedricha mladšího ze Šumburka, kterou tento šlechtic sjednává v Brně podmínky smíru s olomouckým biskupem Dětřichem. V písemnosti je stručně obsažen průběh celého sporu, jehož urovnání zprostředkoval krom podkomořího Gerharda také komorník brněnské provincie Hartman z Holštejna a komtur německých rytířů ve Slavkově Gerlach. Friedrich mladší vystavěl mezi Svita-

(65) Srov. VANĚČEK, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatu ve starém českém státě (12.-15. stol.)*. (Zakladatelská práva. - Pozemková vrchnost. - Imunita.) I - III. Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy university v Praze 18, 22, 24, Praha 1933-1939.

(66) FRB III, s. 315; NOVOTNÝ, V.: *Rozmach české moci*, s. 249, 267; CDB V-2, č. 810; CDB V-3, č. 1606.

(67) CDB V-2, č. 836, s. 543.

(68) CDM IV, č. 184, 207, 213 (v tomto případě jde zřejmě o středověké falzum s poměrně věrohodným obsahem).

vami a Boršovem na sporném území neoprávněně hrad či spíše jen tvrz (*munitio, castrum*), z níž společně s Milotou z Račic poškozoval statky olomouckého biskupství na Svitavsku; v této činnosti jim pomáhali dokonce biskupští manové. Obě strany se dohodly, že ke smírnému jednání dojde v přítomnosti mladého Václava II., ať by se jeho dvůr nacházel kdekolí, o příštím svátku sv. Kunhuty, tj. 3. března 1286. Ukončení nepřátelství měla mezitím napomoci smírčí komise, kterou ze strany biskupa tvořili pražský probošt Oldřich a biskupský komorník Wolfram, ze strany Friedrichovy jeho otec Friedrich starší ze Šumberka a Bérengar z Meldingen. Dokud by komise nevynesla svůj výrok o oboustranných škodách a o budoucnosti řečené tvrze, zda má být zbořena, jak požadoval biskup Dětřich, či nikoli, neměla být opevnění opravována, s výjimkou obytného stavení a střechy. Jestliže by komise do uvedeného termínu záležitost nevyřešila, měl při rozhodnout svým soudem sám dědic království a markrabství Václav. Za nepodřízení se konečnému rozsudku byla stanovena pokuta 2000 hřiven stříbra, za niž se zaručili šlechtici na usmíření zainteresovaní.⁶⁹

S jakým výsledkem jednali v následujícím období čtyři rozhodčí, známo není, skutečností snad zůstává, že závěrečné slovo patřilo panovníkovi (a samozřejmě jeho rádcům). O tom však již podávají svědectví formuláře. Biskup Dětřich i Friedrich mladší ze Šumberka se zavázali podřídit se výroku krále Václava pod vysokou pokutou 3000 hřiven; panovník potom za pobytu v Praze rozhodl, že tvrz má být zbořena (Friedrich, který v té době dlel v sídelním městě, nesměl, dokud nebude pevnost srovnána se zemí, Prahu opustit) a o vlastnictví hory, kde opevnění stálo, a dalších majetků, na něž si Friedrich proti biskupství činil nárok jménem svým a synů popraveného Borše z Riesenburka, jejichž byl poručníkem, se mělo rozhodnout na zasedání zemského soudu. Friedrich měl dále v úhradu za způsobené škody sloužit biskupovi na vlastní náklad s padesáti jízdními těžkooděnci vždy po 14 dnů, když by bylo třeba, obě strany měly propustit zajatce, biskupovi bylo přiznáno právo potrestat své neposlušné služebníky. Pokud by se po vynesení rozsudku objevily nějaké nesrovnalosti, jejich vyřešením byl pověřen podkomoří Gerhard společně s brněnským komorníkem Hartmanem, což ostatně odpovídalo původním podmínkám z 29. července 1285.⁷⁰

(69) CDM IV, č. 227, s. 297–299; k celému případu srov. DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy*, s. 58–59, 71, který dává hradu jméno Bořišov podle vsi Bořišova (dnes Boršova, dříve Borsendorf). J. ŠUSTA: *Soumrak Přemyslovců*, s. 355, ve zjevné závislosti na Dudíkovi nazývá hrad neologicky Boršovem u Bořišova a Mor. Třebové.

(70) DAS URKUNDLICHE FORMELBUCH, s. 104–106, č. 93, 94; CDM IV, č. 177, 186, 227. – V č. 94 jsou některá jména značně zkomolená, tak pod F. *de Rosenburc* se skrývá Boreš s Rýzn-

Problémem však zůstává časové zařazení ukončení Friedrichova sporu s biskupem. Podle zbraslavského kronikáře totiž Václav II. společně se Závišem z Falkenštejna v průběhu výpravy na Moravu, jejímž cílem bylo pokořit odbojníky a potrestat lapky, dobyl Moravskou Třebovou, kde zajal Friedricha ze Šumberka, „rušitele míru“, který postaviv ručitele slíbil, že zanechá násilných akcí. Slib však nedodržel, byl lapen svými ručiteli a odevzdán králi, který mu nakonec odpustil, jako memento na předchozí bezohledné konání mu však nechal utít prst pravé ruky.⁷¹ Dále je známo, že na přelomu let 1285/1286, kdy probíhalo první královo trestné tažení na Moravu (podruhé zde pobýval v posledních třech měsících roku 1286, potřetí na podzim 1287),⁷² proti králi také nepřátelsky vystupoval právě Gerhard z Obřan. Když se králi 28. února 1286 na Špilberku podřídil, přičemž královské vojsko zřejmě krátce předtím obsadilo některé jeho hrady a statky, a slíbil věrnost, nenazýval se již moravským podkomořím.⁷³ A stěží si lze představit, že by jej král v tomto úřadu po předchozích událostech ponechal. Pokud obdaříme svoji důvěrou formulář s Václavovým výrokem, kde Gerhard jako podkomoří vystupuje, bude třeba jej datovat někdy na přelom léta a podzimu 1285, kdy král ještě pobýval v Praze a Gerhard zastával řečený úřad; znamenalo by to ovšem urychlené jednání bez ohledu na stanovený termín na sv. Kunhutu (3. března 1286). Teprve poté by se Friedrich musel po návratu na své statky vzepít králi, což nelze v důsledku nespokojenosti s rozsudkem vyloučit, a být od něj v průběhu první výpravy na přelomu let 1285/1286 pokořen. Skutečnost, že se v žádné písemnosti ještě nehovoří o zášti Friedricha a krále, by tomuto řešení nasvědčovala.

Co vlastně mohlo být příčinou vcelku náhlé změny, totiž Gerhardovy ztráty podkomořství, jež mohl držet nejvíce asi jeden rok? S velkou pravděpodobností jej do konfliktu s králem, či spíše s jeho blízkými, dovedly samy svody řečeného úřadu. Gerhard nejspíše využil nového postavení k nedůstojnému obohacování, a proto jej královská výprava zasáhla nejci-

burka, místo nesmyslu *Gregorium Camensem Moraviensem et H. camerarium dom. nostrum* má stát *Gerhardum camerarium Moraviensem et H.(artmannum) camerarium Brunensem*.

(71) FRB IV, s. 30: „Deinde rex processit versus Moraucalem Tribouiam, ubi magnam spoliatorum multitudinem intellexerat congregatam. Hanc denique civitatem mox capiens Fridericum de Schonburg, turbatorem pacis, compescuit et ne amplius contra regem excederet, caucione fideiussoria obligavit, sed quia rapinas evitare noluit, a fideiussoribus suis detentes regie potestati presentatus fuit.“

(72) Srov. POJSL, M. – ŘEHOLKA, I. – SULITKOVÁ, L.: *Panovníká kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*. SAP 24, 1974, s. 353–354; ŠUSTA, J.: *Soumrah Přemyslovců*, s. 355–356.

(73) CDM IV, č. 238, s. 310–312.

telněji právě na vlastním majetku. To ostatně dosvědčují Gerhardova slova, jimiž se zavazuje více neškodit králi, zemi a jejím obyvatelům (*et nichil contra ipsum, terras et terrigenas ipsius in eorum dampnum et preiudicium per me facere*). Jeho pokání tak bylo věcí veřejného zájmu, což ostatně dosvědčuje celá řada významných svědků v čele s Mikulášem Opavským a Závišem; byli mezi nimi také brněnský komorník Hartman z Holštejna, Gerhardův strýc Kuno z Kunštátu, Milota z Dědic i tehdy vracovský komorník Matouš z Černé Hory, vesměs osoby, jejichž slovo ve velké politice na Moravě platilo.⁷⁴

Do let 1284–1285 by snad mohla náležet ještě další připomínka podkomořského úřadu na Moravě, obsažená v jednom z formulářů sbírky Jindřicha Vlacha, resp. v jeho dvou variantách. V první slibuje *Al. de Lochan*, že bude držet a spravovat nejmenovaný hrad a komornický úřad na Moravě (*castrum ... cum camerariatu Moravie*), svěřený mu Václavem II., a na základě panovníkova příkazu odevzdá hrad a složí úřad buď do jeho vlastních rukou nebo rukou jím pověřené osoby. Dále se zavazuje, že pokud by byl zajat nebo zemřel, stejně se zachovají, tj. vydají hrad, purkrabí jím ustanovení. Ujišťuje také, že v případě, kdyby se Václav déle zdržel na dvoře římského krále Rudolfa, předá hrad i komornictví jeho matce, královně Kunhutě, či jejímu pověřenci.⁷⁵ Ve druhé variantě se jako vydavatel uvádí *Albertus de Lessan*, který tentokrát získává spolu s komornictvím zcela konkrétní hrad, totiž znojemský (*castrum Znoymense cum camerariatu Moravie*); Václav, na rozdíl od první varianty, kde se nazývá prostě jen *dominus W. etc.*, je zde označen jako *inclitus rex Boemie et marchio Moravie*. V tomto případě je formulář doplněn i místem vydání, kterým mělo být právě Znojmo, a datem, ovšem zcela nesmyslným, totiž 1. prosincem

(74) Nelze souhlasit s B. DUDÍKEM: *Dějiny Moravy*, s. 66–67, že v letech 1283–1286 Gerhard řádil v údolí řeky Svitavy, výše uvedená fakta takové permanentní loupeživé válce odporují. Samotnému Gerhardovi, který s manželkou Jitkou (Gutou) z Feldsberku (Valtic) prodal 6. května 1285 johanitům z Mailbergu drobné majetky v Herzogbirbaumu, Untermarkersdorfu a Niederfellabrunnu (SÚA Praha. Archiv Velkopřevorství maltéžského č. 1303, 1304, 1310, 1311), zbývalo na počátku roku 1286 jen pět let života, podle žďárského kronikáře zemřel v roce 1291 (FRB II, s. 544). Připomíná se dále 31. května 1286 (CDM V, Suppl. č. 80), kdy s manželkou Jitkou prodal Konrádovi z Potendorfu Ebenfurt, 12. dubna 1287 dosvědčil své sestře Anežce ze Švábenic obdarování rodové fundace, žďárského kláštera, polovinou Křižanova (CDM IV, č. 252), 29. května 1287 svědčil při narovnání herburského kláštera v Brně se zábrdovickými premonstráty o ves Diváky (CDM V, Suppl. č. 84) a konečně 6. listopadu 1289 daroval společně s manželkou žďárským cisterciákům požitky z vinic ve Velkých Pavlovicích, Pouzdřanech, Zaječím, Načeraticích a Jaroslavcích (CDM V, Suppl. č. 91).

(75) DAS URKUNDLICHE FORMELBUCH, s. 158, č. 168; RBM II, č. 2262, s. 982–983.

1279.⁷⁶ První varianta se tak se svými vágnějšími údaji jeví jako „životaschopnější“. Datum *ante quem* představuje bezesporu 9. září 1285, kdy zemřela královna Kunhuta, dále je třeba případné vydání listiny klást do souvislosti s Václavovou cestou ke dvoru Rudolfa Habsburského. J. B. Novák prokázal, že nemůže jít o jiné setkání, než to, které se mělo původně odbyvat v Norimberku a nakonec k němu došlo na konci ledna 1285 v Chebu; krom fyzického spojení s manželkou Gutou z 25. na 26. ledna se Václavovi dostalo od Rudolfa obléhnutí jeho dědičnými zeměmi.⁷⁷ Možnost, že by vydavatelem reálné písemnosti mohl být soudobý moravský šlechtic Albert z Lešan, J. B. Novák a po něm i S. Dušková zásadně zpochybnili, především s odkazem na skutečnost, že Albert z Lešan se králi podřídil teprve 29. června 1285, předtím stál v opozici a stěží mohl být podkomořím.⁷⁸ V souladu s uvedenými zjištěními lze klást písemnost shodně s J. B. Novákem do posledních měsíců roku 1284, v jejichž průběhu se připravovala Václavova cesta k Rudolfovi, tedy do doby, kdy zřejmě přebíral podkomořský úřad na Moravě po Matouši z Černé Hory právě Gerhard z Obřan. Jeho jméno mohlo být při pozdějším prepisu nahrazeno zkomoleninou jména jednoho z Gerhardových nástupců v úřadu, tehdy současného podkomořního Alberta ze Zdounek, o němž bude ještě řeč, a odtud vedl již jen krůček ke jménu jiného známého uroence těch časů, Alberta z Lešan. Konkrétní okolnosti a datace této formulářové písemnosti však nejsou z hlediska našeho zájmu tak důležité, mnohem podstatnější je její informace o mechanismu udílení podkomořství a závazcích jeho držitele. V tomto směru formulář přináší velmi cenné poznatky.

Určitou nejistotu přináší opis pečeti Herborda z Fulštejna, která je přivěšena k listině Mikuláše Opavského z 22. června 1288. V koroboraci je Herbord uveden bez jakéhokoli titulu, jen s predikátem, opis však hlásá: + S.HERBORDI.SVMMI.CAMERARII.MORAVIE. Svůdné úvahy o tom,

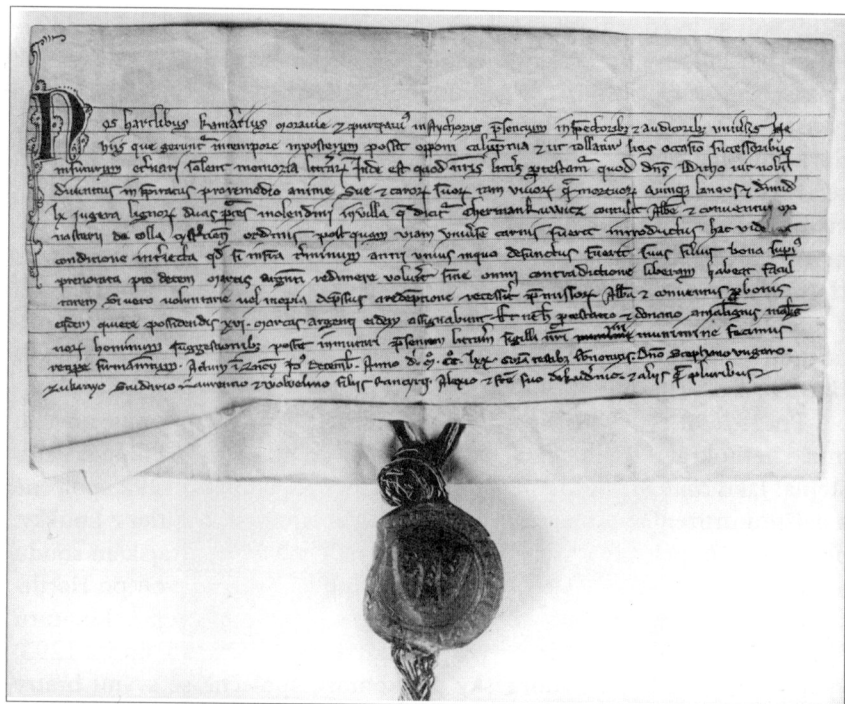
(76) Tato druhá varianta formuláře, kde je uveden *Albertus de Lessan*, je obsažena v tzv. formulářové sbírce Zdeňka z Třebíče, která je vlastně velmi starým opisem sbírky Jindřicha Vlacha (Národní knihovna Praha. Sbirka rukopisů, sg. I E 48, f. 65v); srov. DUŠKOVÁ, S.: *Nejstarší písemná zpráva o Sobotce*. In: J. Šebánek - S. Dušková, Výbor studií k českému diplomatii. Brno 1981, s. 133-142 (původně otištěno ve Sborníku Sobotka 1969, s. 7-11). Dušková považuje *camerarius Moravie*, zřejmě v souvislosti se znojenským hradem, za komornictví znojenské provincie a je vzhledem k nesrovnalostem v textu formuláře silně skeptická k možnosti, že by základem byla reálná listina; nepracuje ovšem vůbec s první variantou, jejíž údaje jsou pravděpodobnější.

(77) NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 154; srov. ŠUSTA, J.: *Soumrah Přemyslovců*, s. 349, 353-354; GRAEBNER, F.: *Böhmische Politik*, s. 595; DUDÍK, B.: *Dějiny Moravy*, s. 64.

(78) RBM II, č. 1348; NOVÁK, J. B.: *K nové literatuře*, s. 153-154; DUŠKOVÁ, S.: *Nejstarší písemná zpráva*, s. 139.

zda byl Herbord jakýmsi „mimořádným“ nejvyšším komorníkem na Moravě, lze zaplašit v zásadě dvojím, jednodušším vysvětlením. Buď byl komorníkem olomoucké provincie, jejíž úředníci mívali již na přelomu 13. a 14. století tendenci své úřady vyvyšovat nad úřady ostatních moravských provincií, nebo byl podkomořím, který použil na své pečeti, snad pro jakési „zviditelnění“ svého úřadu i vlastní osoby, nepatříčného titulu. Jelikož je známo, že komorníkem olomoucké provincie byl v letech 1278-1295 Oneš z Čistého Slemene, nezbude než Herborda z Fulštejna považovat za moravského podkomořího, který si slůvkem *summus* jen poněkud přikrášlil svůj titul.⁷⁹

(79) CDM IV, č. 271, s. 349-350; Schlesisches UB V, č. 384, s. 299-300. Oneš z Čistého Slemene se připomíná jako komorník olomoucké provincie v průběhu let 1278-1295 v celé řadě pramenů - CDB V-2, č. 875; CDM IV, č. 163, 170, 174, 203, 207, 208, 239, 249, 250; CDM V, č. 28, zde také připomínka komornictví v č. 181, 182. V případě Herborda z Fulštejna jde s jistou pravděpodobností o biskupského leníka Herborda z Fulštejna řečeného Traberger, zřejmě syna Herborda z Trabergeru (srov. CDB V-3, č. 1474; 20. srpna 1269: ... *Herbordus de Fvlmstein, Herbordus de Traberch filius eius* ...) a tím pádem jednoho z vnuků Herborda z Fulštejna, stolníka olomouckého biskupa Bruna a v letech 1262-1269 zemského soudce ve Štýrsku; srov. SOVADINA, M.: *Lenni listiny biskupa Bruna*. SAP 24, 1974, s. 442-443; JANIŠ, D.: *Lenni systém olomouckého biskupství ve 13. a 14. století*. Brno 1996 (diplomová práce na PF MU Brno), s. 40-44. Strýcem Herborda Trabergera, jenž zemřel nejspíše v roce 1310 (srov. CDM VI, č. 37), byl v roce 1297 Eckerik z Fulštejna, jeden ze synů stolníka Herborda a tedy bratr Herborda z Trabergeru (srov. CDM V, č. 62; CDM VI, č. 37). Genealogie Fulštejnů ovšem není důkladně zpracována a jednotliví autoři se různí v označování stupně příbuznosti u některých členů rodu. - Skutečností zůstane, že úředníci olomoucké provincie mívali právě od přelomu 13./14. století tendenci své úřady vyvyšovat nad úřady jiných moravských provincií, např. Vitek ze Švábenic se 8. prosince 1303 sám nazývá *zudarius Moraue*, i když je zřejmé, že byl olomouckým cůdařem (CDM V, č. 158, s. 166-167). Také v mírové smlouvě Jindřicha Korutanského s vévodou Friedrichem Rakouským ze 14. srpna 1308 vystupuje vedle podkomořího (*underchamerer von Merhern*) Vítka ze Švábenic Zdeslav ze Šternberka jako *obrstes chamerer ze Merhern* (RBM II, č. 2183, s. 942-945). Ani v tomto případě však nelze pochybovat, že jde o komorníka olomoucké cůdy, což vyplývá i z listin Kadolta z Polomé a Onše z Čistého Slemene pro olomoucké domínkány z 23. a 24. listopadu 1305 (CDM V, č. 181, 182).

Právě podkomoří Hartleb, který byl zároveň purkrabím na Veverí, vydal 13. prosince 1270 listinu, již dosvědčil, že šlechtic Ditho daroval svůj majetek v Čermákovicích oslavskému klášteru (MZA Brno).

Na konci 80. let 13. století se do podkomořského úřadu vrátil Matouš z Černé Hory. V mezidobí působil jako purkrabí v Uherském Ostrohu (18. února 1286) a zřejmě současně jako komorník vracovské provincie (28. února 1286).⁸⁰ V úřadu podkomořího vystupuje opět 23. srpna

(80) CDM IV, č. 234, s. 306–307; č. 238, s. 310–312. – Matouš z Černé Hory pocházel ze stejného rodu, jako Protiva z Doubravice a páni z Vildenberka. Užíval erb s černou hlavou, jinak šúpený, pravá polovice stříbrná, levá červená, jako klenot supí krky (srov. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Brno 1972, s. 47–48). V listinách se připomíná dále v letech 1293 a 1295 (CDM IV, č. 321; V, č. 25), v roce 1298 byl komorníkem znojemské cúdy (CDM V, č. 97). Patrně nedlouho poté zemřel bez potomků, neboť v roce 1305 se podle Černé Hory psal jeden ze členů florentského konsorcia, Appardus (Appardo); panství patrně jako odúmřel neznámým způsobem předisponoval Appardovi panovník (CDM V, č. 169). V jednom ze svatopavelských formulářů, datovaném J. Loserthem do roku 1294, svědčí Matouš z Černé Hory, když velehradský opat Konrád se svým konventem předává za částku 60 hřiven do doživotního užívání vyšehradskému proboštu Janovi, jako výraz oce-

1289, kdy je uveden mezi svědky listiny vydané v Olomouci, již se dostalo knížeti Bolkovi od krále Václava II. městečka Šumberka a čtyř vesnic v severočeském příhraničí, v těsném sousedství Bolkova löwenberského panství, a 23. října 1289, kdy svědčí na listině Arnošta z Rudíkova, který dává patronát rudíkovského kostela oslavanským cisterciáčkám a zároveň se zřiká všech svých nároků na něj; ve stejný den vydal také Matouš, *camerarius Morauie et purchrauius in Aychorns*, listinu určenou pro olomouckého biskupa, v níž dosvědčuje, že se Arnošt, syn jeho bratrance Heřmana, vzdal se souhlasem příbuzných všech svých práv na kostel v Rudíkově.⁸¹ V tomto případě jde spíše o záležitost rodinné povahy, přínosnou je však zpráva, že Matouš, podobně jako předtím podkomoří Hartleb, zastával úřad pukrabiho na Veverí.

Počátek 90. let vynesl do hodnosti správce komory na Moravě nového muže, tentokrát příslušníka rozrodu s erbem zubří hlavy, Filipa z Pernštejna. Jako *camerarius Morauie* poprvé svědčí 7. listopadu 1292 společně s dalšími urozenci na listině paní Budislavy a jejího syna Vitka z Loučky; obsahem této písemnosti vzešlé z jednání na brněnském krajském soudu je prodej vsi Schönstrass na Hustopečsku Budislavou, vdovou po Hartlebovi z Dubna, a jejím synem čejkovickým templářům a jejich komturu Ekkovi za 155 hřiven stříbra.⁸² Na počátku dalšího roku, 16. února 1293, vydává Filip, stále jako moravský podkomoří, společně se svými bratry Bohuslavem, komorníkem vracovským, a Jimramem listinu, již obdarovávají žďárský klášter desátkem a horenským právem vinic, které klášteru náležejí v Medlově, místu na jižní Moravě, z něhož pernstejnský rod vyšel.⁸³ Nejspíše do Filipova funkčního období spadá významné privilegium krále Václava II. pro brněnské měšťany vydané 13. března 1292, podle něž, krom jiného, mohou Brněnští svobodně volit na dobu jednoho roku své přísežné; výsledek volby pak mají předložit (prezentovat) ke schválení králi (či jeho protonotáři), bude-li zrovna na Moravě, v panovníkově nepřítomnosti však jako jeho zástupci moravskému podkomořímu.⁸⁴ Podle dal-

nění jeho zásluh o cisterciácký řád, ves Doloplazy (DAS ST. PAULER FORMULAR. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. Hrsg. von J. LOSERTH. Prag 1896, s. 44).

(81) RBM II, č. 1478, s. 638-639; Schles. UB V, č. 426, 329; CDM IV, č. 285, s. 362-363; č. 286, s. 263; srov. DUŠKOVÁ, S.: *Listiny rudíkovské*. ČMM 68, 1948, s. 244-282.

(82) CDM IV, č. 304, s. 387-388.

(83) CDM IV, č. 311, s. 396; srov. CDM V, č. 19. Nejnovější pokusy o genealogii Pernštejnů ve 13.-14. století vesměs považují Filipa za moravského komorníka; srov. PLAČEK, M.: *Rod erbu zubří hlavy do počátku 15. století*. (Pokus o genealogii moravského rodu). ČMM 114, 1995, s. 122, 133; TEPLÝ, J.: *Pernštejnové ve 13. a 14. století*. Pardubice 1996, s. 66.

(84) CDM IV, č. 103, s. 385-387; FLODR, M.: *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století I. Úvod a edice*. Brno 1990, s. 402-403: „hoc nichilominus adiecto, quod cives predicti ce-

šiho článku tohoto privilegia měl podkomoři v zastoupení krále dobývat na provinciálním soudu, tedy v rámci zemského práva, ve prospěch měšťanů dluhy převyšující deset hřiven, které u nich nadělali moravští šlechtici.⁸⁵

Právě činnost podkomořího zřejmě vehnala Gerharda z Obřan v roce 1285 do otevřené revolty proti králi Václavovi II. a jeho okolí. Nakonec se však 28. února 1286 Gerhard před králem na brněnském Špilberku pokoril a slíbil mu zachovávat věrnost. Ke slibu, který zlistinil, přivěsil společně s dalšími přítomnými pány, pečeť se svým rodovým erbem a opisem: + SIGILLVM.GERHARDI.DE.OBERSEZZE (AČK Praha).

V Brně, městě, které si Václav II. bezesporu oblíbil, pobýval se svým dvorem také v prvních měsících roku 1295. Zde jej zastihl biskup Dětřich

lebrata eleccione iuratorum eorumdem nobis eos, si tunc in terra Moravie presentes fuerimus, aut prothonotario nostro, sed in absentia nostra camerario nostro, qui pro tempore fuerit, vice nostri pro viris fidedignis et idoneis presentabunt.“ Srov. TÝŽ: *Právní kniha ... II*. Komentář, Brno 1992, s. 174; dále ČELAKOVSKÝ, J.: *O středověkém radním zřízení v královských městech moravských*. ČMM 29, 1905, s. 102. Flodrův výklad (tamtéž), že králi, resp. jeho zástupcům, zůstalo právo prezentace, je nutno zpřesnit v tom smyslu, že panovníkovi zůstalo právo potvrzení prezentace, tj. potvrzení zvolených přísězných, které prezentovala městská obec.

(85) Srov. FLODR, M.: *Právní kniha ... II*, s. 175.

doprovázený olomouckými kapitulními hodnostáři a kanovníky. S jejich souhlasem biskup udělil v Brně 26. února 1295 vesnice Mladějovice, Novou Ves, Řídeč, Dobroslavovu Lhotu a Krakořice na Šternbersku jako léno Brunovi, kterého nazývá *miles noster, camerarius Moravie*; označuje jej tedy jako svého leníka a zároveň moravského podkomořího.⁸⁶ Snad jen pro zajímavost, mezi svědky listiny lze nalézt i dva bývalé podkomoří, Milotu z Dědic a Matouše z Černé Hory.

Přibližně ve stejném období se rozhodl Demetrius z Bukova se svojí manželkou Gertrudou a tchýní Vojslavou, vdovou po Jenci z Deblína, obdarovat řád německých rytířů patronátním právem deblínského kostela. Listina o tom byla vydána také v Brně 30. dubna 1295, jako svědci v ní vystupují některé osoby z bezprostředního králova okolí a mezi nimi opět moravský podkomoří Bruno.⁸⁷ A konečně hovoří o Brunovi třetí pramen, tentokrát další z formulářových kusů: Král Václav II. uděluje Brunovi (*militi nostro*) správu panovnické komory na Moravě a podkomořskou hodnost (*officium et curam camerae nostrae totius per Moraviam et subcamerariam commissimus dignitatem*) na dobu jednoho roku od svátku sv. Jakuba apoštola (25. června), dává mu plnou moc soudit sporné záležitosti měšťanů, jak příslušelo i předchozím podkomořím, s výjimkou „velkých“ případů, jež jsou vyhrazeny osobnímu slyšení panovníkovi a jeho zvláštnímu soudu. Bruno je dále povinen poskytnout králi z komorních příjmů v uvedeném roce tisíc hřiven stříbra, vždy po čtvrtině o suchých dnech, a má též před Povýšením svatého Kříže vybavit sklep zeměpanského hradu v Bzenci 20 sudy rakouského vína. Brunovi se má zase od krále dostat před svátkem sv. Havla do užívání hrad Levnov se všemi vesnicemi a příjmy, který však zatím drží zástavně hrabě Hynce z Uher. Pokud by se králi nepodařilo hrad vyplatit, má Brunovi připadnout náhrada z řečeného tisíce hřiven.⁸⁸

(86) CDM V, č. 25, s. 25–26; srov. HOSÁK, L.: *Středověká kolonisace v oblasti Jeseníků*. ČSPSČ 63, 1955, s. 74; JANIŠ, D.: *Lenní systém*, s. 64–65.

(87) CDM V, č. 5, s. 5; PETTENEGG, E. G.: *Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien I*. Prag - Leipzig 1887, č. 726, 727, s. 189–190; srov. JAN, L.: *Neznámá listina na deblínské panství*. ČMM 114, 1995, s. 5, 9–10. Listinu 2. června 1295 konfirmoval olomoucký biskup Dětřich; srov. JINDŘICH ŠEBÁNEK: *Studie o kanceláři Dětřicha, biskupa olomouckého (1281–1302)*. ČMM 50, 1926, s. 273–274.

(88) RBM II, č. 2314, s. 1003; srov. ŠUSTA, J.: *Poslední Přemyslovci*, s. 245–246; FIALA, Z.: *Komorník a podkomoří*, s. 75–77. Co v této souvislosti vedlo Šustu (*tamtéž*) k úvaze, že podkomořský úřad byl „takřka vydražován“, jasné není. Ve formuláři nic podobného nestojí a Šustův soud je třeba považovat za unáhlený. Podobně nelze označovat povinnost odvést pevně stanovenou částku (částku 1000 hřiven ročně nelze zřejmě považovat za věrohodnou, komorní příjem z moravských klášterů, měst, vilikací, pokut atd. by tak byl značně podhodnocen) za doklad nájemního vztahu (srov. *tamtéž*). Výše částky, již měl podkomoří

Prameny ovšem zachycují Brunovu kariéru i v předchozím období, v osmdesátých letech 13. století. Poprvé je připomínán 23. března 1283 jako provinciální rychtář na Opavsku, 7. srpna téhož roku jako *camerarius Oppauie*,⁸⁹ 23. března 1288 je jmenován na prvním místě mezi opavskými beneficiáři jako *villicus regis*.⁹⁰ Již 21. května 1288 je provinciálním sudím na Brněnsku, opis na jeho pečeti však zároveň hlásá: + S BRVNON OP OFFICIALIS MORAVIE, což lze s velkou pravděpodobností číst + *Sigillum Brunonis Opaviensis, officialis Moravie*.⁹¹ V další pramenné zmínce, opět časově nepříliš vzdálené, z 30. května 1288 nazývá král Václav Bruno skutečně svým moravským oficiálem (*officiale nostrum Moravie*) a uvádí, že jej pověřil vymezením hranic vsi Velatice.⁹² Po uvedeném přehledu se nabízí otázka: Kdo vlastně byl tento muž a jakou hrál roli na Moravě 80. a 90. let 13. století? Šlo bezpochyby o velmi schopného příslušníka nižší šlechtické vrstvy, nepostrádajícího zřejmě určité vzdělání, který byl pověřován různými úřady a jehož služby dokázal ocenit nejen olomoucký biskup, ale také český král. Již v závěru 80. let, kdy je Bruno, pocházející z Opavska, označen jako *villicus regis*, resp. *officialis Moravie*, souvisela jeho činnost s komorním zbožím.⁹³ Ojedinelé užití titulu moravského oficiála, jinak nedoloženého, naznačuje možná jistou výjimečnost a patrně snahu o reorganizaci královských, resp. markraběcích, statků na Moravě, snad právě těch, které byly pod přímou správou krále, tj. vilikací. Bruno v záležitostech svého pána zřejmě neustále cestoval, byl možná jakýmsi „létajícím reformátorem“ panovníkovy komory na Moravě. V roce 1295 svůj vzestup dovršil v podkomořském úřadě, po tomto datu zprávy o něm mizí. Cenné jsou bezesporu údaje z formuláře, především způsob postoupení úřadu na dobu jednoho roku a sjednání pevně

získat, musela být dána objektivními kritérii, podobně jako tomu bylo ve 14. a na počátku 15. století (samozřejmě s výhradou excesů), nikoli schopností jednotlivých osob „vyždímat“ co nejvíce, resp. sehnat sumu, stanovenou *ad hoc* (srov. KROFTA, K.: *Začátky české berně*, s. 469–472).

(89) CDM IV, č. 209, s. 276; Schles. UB V, č. 51, s. 44–45; č. 63, s. 51–52.

(90) CDM IV, č. 270, 271, s. 348–350; Schles. UB V, č. 373, s. 294–295; č. 384, s. 299–300.

(91) CDM IV, č. 273, s. 351.

(92) CDM IV, č. 276, 353–354. Znojemský provinciální písař Bruno uvedený v listinách Branislava z Trstěnic z 23. března 1278 a rytíře Alšika z 11. srpna 1289 není totožný s výše uvedeným oficiálem a podkomořím (CDM IV, č. 151, 359).

(93) Termín *officialis*, resp. pl. *officiales*, se pramenech druhé půle 13. století používá někdy jako všeobecné označení královských úředníků (vpodstatě synonymum k *beneficiarius* či *inbeneficiatus*; srov. např. CDB V-1, s. 82, 93, 136, 184, 185, 309, 400, 552), jindy však jde o konkrétní úřad, jako v případě oficiála (provinciálního neboli krajského rychtáře) olomoucké provincie Hynce (CDB V-2, s. 123).

sumy, jejíž výši však nelze označit za příliš věrohodnou. Vzhledem k určité představě o příjmech českého panovníka by šlo o částku dosti nízkou, uvažovat by se o ní dalo pouze za předpokladu, že by v ní nebyla zahrnuta speciální berně, o níž není jasné, jak často se v uvedeném období vybírala.⁹⁴

Dalším v řadě moravských podkomořích byl Albert „z Noneken“, podle Josefa Šusty „německý pán“.⁹⁵ Přídomek „Noneken“ poprvé čelí tímto způsobem Pelzel a od něj čtení převzal Boček,⁹⁶ jde však o nesprávné řešení, v originální listině stojí „Doneken“.⁹⁷ Jde tedy o Alberta ze Zdounek, který se jako podkomoří vyskytuje i v dalších, následně užitých pramenech. Hned první Albertův úřední zásah je příznačný; hovoří o něm listina, kterou vydali přísežní a obec města Uherského Hradiště 13. června 1297.⁹⁸ V listině jsou popisovány předchozí události, totiž rozsáhlý spor usedlíků z Kunovic a velehradských cisterciáků s uherskohradištskými měšťany a jeho vyřešení na soudě podkomořího. Kunovický plebán Dětrich podle žaloby měšťanů neprávem odňal městu jistou horu a pastvinu pod ní ležící, usedlíci z Kunovic dříve náležející pod jurisdikci Uherského Hradiště se z této závislosti vykoupili, zabraňovali obyvatelům města užívat obecní les, odvážet odtud dřevo a dřevěné uhlí, bránili jim také v rybolovu. Ve své vsi proti znění městských privilegií usazovali různé řemeslníky, nalévali víno a vařili též medovinu, to vše v rozporu s hradištským milovým právem. Klášterní lidé (nejspíše z Velehradu), zjevně podporovaní cisterciáky, přeměnili obecní pastviště dosud volně užívaná také Hradišťany na svá pole, opat zase ohradil les a pastvinu za hradem, či spíše tvrzí, (*silva et pascua retro castellum sita*) příslušející dosud k městu. Když se měšťané pokusili vyjednávat v klášteře, opat Konrád je zle od-

(94) Srov. KROFTA, K.: *Začátky české berně*, s. 11–13; k problematice panovníkových příjmů srov. též JANÁČEK, J.: *Stříbro a ekonomika českých zemí ve 13. století*. ČsČH 20, 1972, s. 875–906, a NOVÝ, R.: *Organizace a vývoj českého mincovnictví v 13. století do měnové reformy Václava II.* SAP 24, 1974, s. 366–425, především pak s. 378–379, 406–407.

(95) ŠUSTA, J.: *Poslední Přemyslovci*, s. 247; TÝŽ: *Soumrak Přemyslovců*, s. 517.

(96) PELZEL, F. M.: *Beiträge zur Geschichte des Tempelordens*. Neuere Abhandlungen d. k. b. Gesellschaft d. Wissenschaft II, Abt. 2, Prag 1798, s. 232; CDM V, č. 97, s. 99–100.

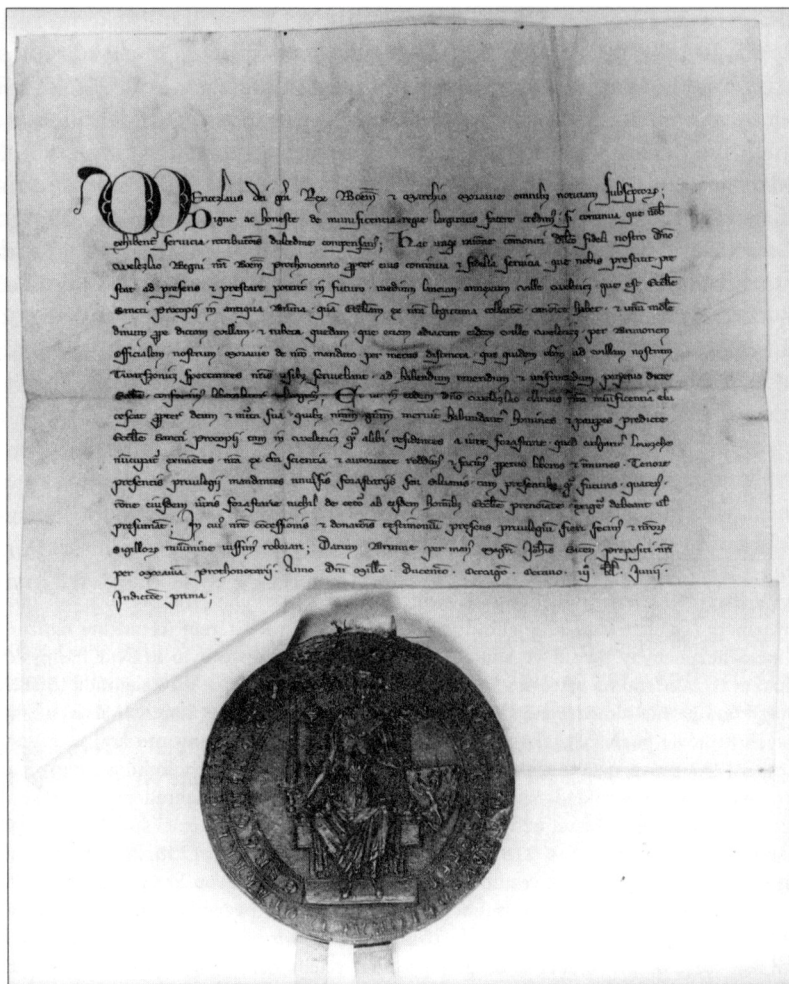
(97) Státní ústřední archiv Praha. Archiv Velkopřevorství maltéžského, inv. č. 2694.

(98) CDM V, č. 70, s. 66–68; MATUŠTIKOVÁ, M.: *Diplomatář listin uložených ve fondu Archiv města Uherské Hradiště do roku 1457*. Brno 1982 (diplomová práce na FF UJEP Brno), s. 15–18. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 233–234, přiřazuje Alberta ze Zdounek k pozdějšímu rodu „ze Zdounek“, který užíval dělený erb s tzv. svěrkem, znamením podobným písmenu N (jako vladýkové z Násilé, Kladrub) v horní půli, což potvrzuje Albertova poněkud poškozená pečeť z červeného vosku přivěšená jako první k listině Mikuláše z Dobřínka z 16. července 1298 (SÚA Praha. Archiv Velkopřevorství maltéžského, č. 2694).

byl, převor Jan Kaifáš s dalšími mnichy zase vyhrožovali městskému rychtáři, pokud by chtěl měšťanům přispět radou a pomocí.⁹⁹ Městská rada se proto obrátila na soud nejvyššího pána města i kláštera, krále Václava II. a jeho zastupce, podkomořího Alberta (*Albertus camerarius Morauie*), který nejdříve nechal veřejně na tržišti svůj příjezd vyhlásit, s tím, že bude předsedat soudu, záhy přibyl do města a 14. března 1297 na soudním jednání vyslechl po složení přísah žaloby měšťanů i výpověď zástupce kláštera. Poté vynesl rozsudek, v případě Kunovic poměrně tvrdý. Každý z tamních usedlíků měl jako odškodnění zaplatit padesát talentů denárů, tedy částku nemalou. Ve věci sporu o obecní pozemky a pastviny se podkomoří postavil na stranu Hradišťanů, přiznal jim plné právo jejich užívání a zakázal do budoucna komukoli práva města porušovat.¹⁰⁰

(99) V dispozici uvedené listiny ještě sami měšťané Uherského Hradiště nazývají opata svým pánem (*dominus noster*) a jeho duchovní ústav svým klášteřem (*claustrum nostrum*), což mělo bezpochyby původ ve skutečnosti, že město Hradiště bylo králem Přemyslem Otakarem II. založeno na ostrově v řece Moravě na pozemcích tržní vsi Velehradu (Starého Města), která patřila samozřejmě klášteru. Z klášterního Velehradu (Starého Města) a z královských Kunovic pocházeli také první měšťané, velehradskému konventu král také udělil 15. října 1257 právo ustanovovat městského rychtáře a daroval řeholníkům i patronátní právo kostela sv. Jiří v zakládaném městě, zvaném zatím Novým Velehradem. Král také určil, že obecní pozemky dosud užívané Kunovickými mají být k dispozici společně i novým měšťanům (CDB V-1, č. 136, s. 218–220). Dalšího roku, 23. května 1258, král výslovně daroval Uherskému Hradišti své vesnice Kunovice, Ostrožskou Novou Ves a Mikovice (CDB V-1, č. 156, s. 245–248). Z původního vztahu kláštera jako pozemkového držitele areálu nového města vyplýval jakýsi zvláštní dualismus, město bylo sice v podstatě považováno za královské, rozsáhlé pravomoci však fakticky držel velehradský opat, vlastně představený panovnické fundace; srov. Rudolf HURT: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc 1934, s. 70.

(100) Celým sporem se krom R. HURTA: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 70–71 (zřejmě podle Šusty nazývá podkomořího Albrechtem z Noneken), zabývali autoři děl *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981, s. 98–100, a *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996, s. 40–41. – Definitivní tečku za tímto případem udělal vlastně až Václav II., který 3. března 1301 obnovil ustanovení svého otce a znovu přičlil Uherskému Hradišti Kunovice, Ostrožskou Novou Ves a Mikovice; přitom je současně s klášterním Velehradem podřídil pravomoci městského rychtáře, zároveň však z důvodu rozšíření ekonomické potence města zvýšil roční městský plat (*census*) královské komoře ze 40 na sto hřiven vídeňské váhy (CDM V, č. 119, s. 124–125). I když v dalších desetiletích pobíral klášter z města některé platy připomínající jeho původní postavení pozemkové vrchnosti, nikdo se již neodvážil zpochybnit skutečnost, že se Uherské Hradiště plnoprávně zařadilo mezi ostatní královská, resp. markraběcí, města (srov. HURT, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 71).

Neobvyklou kariéru prodělal ve službách krále Václava II. Bruno, který začal na počátku 80. let jako vilik v Opavě, aby poté přešel ve stejné hodnosti do Brna a posléze se v polovině 90. let stal moravským podkomořím a obdržel rozsáhlé léno od biskupa Dětricha. Když dával Václav II. 30. května 1288 za pobytu v Brně protonotáři českého království Velislavovi statky u vsi Velatic, nechal řádně označit jejich hranice „per Brunonem officialem nostrum Moraviae“ (MZA Brno).

Společně s předními moravskými šlechtici a úředníky brněnské, olomoucké a vracovské cúdy se stal podkomořím Albert 30. září 1297 na zasedání zemského soudu v Brně (*apud monasterium sancti Petri in provinciali*

iudicio) svědkem transakce mezi zemským komturem templářského řádu pro Čechy a Moravu Ekkem a Protivou z Doubravice; Protiva prodal se svolením krále menší část svého majetku v povodí Horní Bečvy templářům za 255 hřiven stříbra, větší část tamních pozemků jim daroval.¹⁰¹ Albert, tentokrát s přídomkem ze Zdounek (*Alberto de Doneken, camerario Moravie*), svědčil také 16. července 1298 na znojemské cůdě opět při pořízení, jež bylo učiněno ve prospěch templářů. Tentokráte se jejich řádovému domu na Templštejně dostalo jistých drobnějších majetků v Dobřínsku a Petrovicích od Mikuláše z Dobřínska, jeho bratra Jimrama, jejich sestry a švagra Eberharda ze Steindorfu.¹⁰² V následujícím roce lze Alberta, jenž užívá v tomto případě predikát z Buchlova (*Albertus dictus de Buchlaw, camerarius Moravie*), spatřit v okolí krále Václava za jeho brněnského pobytu. Albert totiž dosvědčil v Brně 1. července 1299 spolu s některými členy dvora obdarování řádu německých rytířů deblínským panstvím z rukou Gertrudy z Deblína.¹⁰³ A konečně se podkomoří Albert (*Albertus, camerarius Moravie*) připomíná mezi svědky listiny z 26. února 1300 vydané v době zasedání brněnského soudu, kterou prodává Oldřich z Boskovic Siegfriedu Sirotkovi z Nejdku ves Milovice.¹⁰⁴

Znovu pak vypovídají prameny o Albertovi ze Zdounek až s notným časovým odstupem. V roce 1320, kdy svědčil o hranicích klášterních lesů v Polešovicích, Nedakonicích a Kostelanech, i rybolovu u posledně jmenované vsi, který daroval velehradskému klášteru za svého života král Václav II., přičemž to vše nyní neoprávněně užíval Zdeslav ze Šternberka, držící Uherský Ostroh, se Albert ze Zdounek (*Albertus dictus de Donka*) sám označil jako *antiquus kamerarius Moravie et magister siluarum regiarum*; uvedl, že dříve držel zmíněný rybolov při královském hradě Buchlově a sám jej předal klášteru.¹⁰⁵ Znovu v této věci Albert svědčil 5. února 1321; tentokrát prohlásil, že když byl *forestarius silvarum Greczne* (lesy

(101) CDM V, č. 77, s. 79-80; srov. ŠEBÁNEK, J.: *Tři nejstarší doklady o Vsetíně*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C 8, 1961, s. 77-93. Šebánkův názor (*tamtéž*, s. 81), že v listině měl být jako místo soudu správně uveden dominikánský klášter sv. Michala, je mylný. Provinciální soudy se skutečně odbyvaly při proboštském kostele sv. Petra, který se stal r. 1296 kapitulním (proto termín *monasterium*; viz JAN, L. - PROCHÁZKA, R. - SAMEK, B.: *Sedm set let brněnské kapituly*. Brno 1996, s. 50; srov. též BISTRICKÝ, J. a kol., *Moravské a slezské listiny*, s. 48, kde je podobně lokalizováno zasedání provinciálního soudu 26. února 1300: in *Monte sancti Petri coram iudicio zude*).

(102) CDM V, č. 97, s. 99-100. Z diplomatického hlediska srov. ŠEBÁNEK, J. - DUŠKOVÁ, S.: *Česká listina doby přemyslovské 2*. Listina nižších světských feudálů. SAP 6, 1956, s. 197.

(103) JAN, L.: *Neznámá listina*, s. 14, 23.

(104) BISTRICKÝ, J. a kol.: *Moravské a slezské listiny*, č. 23, s. 48-49.

(105) CDM VI, č. 162, s. 126-127.

v okolí Buchlova)¹⁰⁶ *et silvarum super Morauam* a držel *castrum Buchlawicz*, dostal příkaz (*recepimus in mandatis*) od krále Václava II. rozhraničit lesy královské a lesy kláštera velehradského. K tomuto vymezení došlo, stejně jako byly záseky do stromů vyznačeny hranice lesů mezi Polešovicemi, Nedakonicemi a Uherským Ostrohem, a dále mezi Kostelany a Ostrohem i Kunovicemi. Albert také dosvědčil, že v době, kdy byl moravským podkomořím (*nobis existente kamerario Morauie*) a král Václav II. vypravoval svého syna za uherského krále, daroval panovník velehradskému klášteru řečený rybolov u Kostelan jako náhradu za ohromné výdaje, jež měli cisterciáci s osmnáctidenním pobytem krále a jeho mohutného doprovodu ve zdech kláštera.¹⁰⁷ Tuto událost lze dobře datovat, neboť Václav II. vydal na závěr svého pobytu na Velehradě, 29. července 1301, listinu o daru tohoto rybolovu šedým mnichům.¹⁰⁸ Albertovu činnost v úřadu podkomořího tak lze sledovat mezi 14. březnem 1297 a 29. červencem 1301, nebyl jím však po celé, více než čtyřleté období, neboť v listině Velislava z Ořechova pro velehradský klášter (odkaz vinice, dvou podsedků a zahrady podmíněný doživotním užíváním dvoulánového dvora) z 19. května 1300 se jako podkomoří (*camerarius Moravie*) připomíná Jan z Meziříčí.¹⁰⁹ Předpokládá-li se však pro podkomořího roční funkční období, pak je taková obměna v úřadu docela dobře možná, neboť Albert se uvádí předtím naposledy 26. února 1300, někdy mezi tímto datem a 19. květnem se podkomořství ujal Jan z Meziříčí a za letního králova pobytu na Velehradě v roce 1301, či o něco dříve, se do úřadu vrátil, opět na jeden rok, Albert ze Zdounek. V době, kdy byl Albert podkomořím, zastával také hodnost královského purkrabího na hradě Buchlově, toto postavení však spíše souviselo s úřadem zeměpanského lesníka, správce rozsáhlého hvozdu na jihovýchodní Moravě. Zde Albert působil zřejmě ještě déle, než v úřadu podkomořího.

Nový podkomoří se objevuje opět v souvislosti s velehradským klášterem, opravdu přibližně po ročním období. Bratři Blud a Jindřich, hrabata z Příbora, věnovali 3. července 1302 velehradskému klášteru les u Příbora o rozloze 52 lánů, aby zde byla založena nové vesnice. Mezi svědky

(106) Srov. CDM VI, č. 88, s. 62; srov. HURT, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 74–75.

(107) CDM VI, č. 177, s. 134–135.

(108) CDM V, č. 123, s. 128. O jednáních v uherskými magnáty viz ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 590–591. Nelze vyloučit, že Albert ze Zdounek se skrývá pod Albertem z Uherského Ostrohu (*de Sdenicz*), rozuměj ostrožským purkrabím, v listině Zdislava ze Šternberka a jeho synů z 27. května 1322, jíž ukončili svůj spor s velehradským klášterem o lesy a rybolov (CDM VI, č. 207, s. 155–156).

(109) CDM V, č. 117, s. 121–122.

je pak uveden Pavel, *camerarius Moraviae et ecclesie Olomucensis*, podkomoří moravský a zároveň biskupství olomouckého.¹¹⁰ Jako biskupský komorník Pavel vystupuje i v předchozích letech, 21. října 1299 a 11. ledna 1300, vždy jako svědek v listinách biskupa Dětricha.¹¹¹ Úspěšnost a spolehlivost ve službách hlavy olomoucké diecéze jej tak předurčila k zastupování krále v úřadu moravského podkomořího. Ještě 1. června 1318 vzpomíná na zemřelého Pavla, podkomořího moravského (*quondam domini Pauli, camerarii Moraviae*) olomoucký biskup a moravský hejtman Konrád, když předává jako léno jeho synu Vokovi ves Křižanovice u Bučovic.¹¹² Lze předpokládat, že také sám Pavel byl za svého života v lenním vztahu k biskupovi.

Až do smrti krále Václava II. zprávy o obsazení podkomořství na Moravě chybějí, teprve za vlády jeho syna se připomíná 17. listopadu 1305 a 23. června 1306 Jimram u Ungersberku (Sádku), a snad pro přehled roku 1308 znovu Filip z Pernštejna, jehož vystřídal Vitek ze Švábenic, v roce 1310 zastává úřad Smil z Obřan, v roce 1317 Hrut (nejspíše jde o Hruta z Rutenštejna), 1318 Bernard z Cimburka, 1323 opět Jan z Meziříčí a 1329 Hartleb z Boskovic.¹¹³

Nyní nezbyvá, než připomenout slova Josefa Šusty, který hned na dvou místech¹¹⁴ uvedl, že zprávy o podkomořích na Moravě, na rozdíl od Čech, v době panování Václava II. jsou „nadmíru kusé“. Podrobný průzkum pramenů ukázal, že se Šusta mýlil. Zpráv o podkomořském úřadu na Moravě z tohoto období se zachovalo poměrně dost, byť o žádném bohatství hovořit nelze, a jejich obsah dovoluje formulovat jisté závěry. Podobně je možné pro období vlády nejen Václava II, ale také jeho otce a následovné interregnum, sestavit vcelku přehlednou chronologickou řadu držitelů úřadu.

V době Václava II., ve vazbě na předchozí tradici, neexistuje na Moravě úřad nejvyššího komorníka pro celou zemi, adekvátní úřadu českému. Proto každý úředník v tomto období, ať již se nazývá *camerarius* či *subcamerarius Moraviae* je vždy a pouze moravským podkomořím. Podkomořský úřad (*officium et cura camere nostre totius per Moraviam, camerariatus Moraviae*) a podkomořská hodnost (*subcamerariam dignitas*) se propůjčovala zpravidla na dobu jednoho roku s pevně stanoveným závazkem, jak

(110) CDM V, č. 137, s. 143–144.

(111) CDM V, č. 114, 116.

(112) CDM VI, č. 135, s. 107; srov. JANIŠ, D.: *Lenní systém*, s. 73.

(113) CDM V, č. 194; VI, č. 17, 33, 118, 143, 162, 232, 389, Suppl. č. 15; BISTRŮCKÝ, J. a kol.: *Moravské a slezské listiny*, č. 25, s. 50–51.

(114) ŠUSTA, J.: *Poslední Přemyslovci*, s. 246–247; TÝŽ: *Soumrak Přemyslovců*, s. 516–517.

vysoká částka má být panovníkovi odvedena. Jediný dochovaný pramen o její úhrnné výši je nevěrohodný a odhady lze vnímat pouze v rovině spekulace, neboť pro dané období chybějí pramenné podklady. Retrospektivní metodu by snad bylo možné využít pouze u speciální berně odevzdávané městy, pro klášterní berní informace pro předhusitské období neexistují vůbec a bylo by možné postupovat jen *per analogiam* s prostředím českým, kde však jsou dochované údaje časově značně vzdálené. Podobně nelze nic přesnějšího říci o celkové struktuře komorních příjmů.¹¹⁵

Obsáhlejší poznatky se týkají role podkomořího jako zástupce panovníka a dále jeho soudcovské pravomoci. Podkomoří v uvedeném období soudí spory uvnitř jednotek vytvářejících strukturu komory, tj. zabývá se interními spory měšťanů ve městech i např. mezi klášterem a jeho many, rozsuzuje také sporné záležitosti mezi těmito jednotkami, tj. mezi

(115) Lze předpokládat, že souhrn příjmů panovnické komory procházející rukama podkomořího v tomto období tvořily příjmy jednorázové, dále příjmy nepravidelné a příjmy stálé, pravidelné. Z příjmů jednorázových lze uvést pravděpodobně podací (*arrha, Anleit*), sumu placenou lokátory při vysazení vsí, městeček a měst, dále taxy za přenechání odumrtí po nepřímých příbuzných a snad již také nějaký plat odevzdávaný představiteli klášterů při nástupu do funkce, pozdější ostrožné. Zatím za nepravidelnou, ale již dosti častou, je třeba pro tuto dobu považovat tzv. speciální berni, kterou platila zeměpanská města a kláštery zeměpanské fundace, resp. ty duchovní ústavy, jejichž zakladatelský rod vymřel, a panovník se stal jejich opravním pánem a ochráncem. Za pravidelné, každoročně proudící příjem je třeba považovat pevně stanovený plat (*census*), svého druhu pozemkovou daň, z měst, podobný plat z klášterů (*census annui*), který měl snad původ v relucii drobných povinností původně zeměpanských osad, poté tvořících ekonomické zázemí kláštera, vůči starým správním střediskům. V mnoha případech však tyto platy v průběhu lucemburského období splynuly se speciální berní, která se stala pravidelnou, roční, a bývala nejen zvyšována, ale nezdávka také jednorázově znásobována. V případě speciální městské berně je známa její výše z počátku 15. století, kdy 11 moravských měst platilo celkem 2293 hřiven. Zapomenout nelze také na každoroční tzv. židovskou daň, resp. různé nárazové „pokuty“ a „vykupné“ ukládané Židům panovníky. Pravidelné, avšak o nestejně výši, proudily do královské komory různé poplatky, nájemní částky a pokuty prostřednictvím tzv. městských komor. U podkomořího se sbíhaly také zisky z vilikaci, často ve formě nájmu, neboť tyto ekonomické jednotky bývaly panovníkem obvykle pronajímány. Důkladněji by bylo třeba pro konec 13. století objasnit dohled podkomořího nad mincí a urburou, která bývala obvykle pronajímána příslušníkům městského stavu (srov. NOVÝ, R.: *Organizace a vývoj českého mincovnictví*, s. 406–407; dále k uvedeně problematice ŠUSTA, J.: *Soumrak Přemyslovců*, s. 524–542; REJNUŠ, M.: *Poměr královských měst k Přemyslu Otakarovi II. a jejich pomoc královské politice*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C 5, 1958, s. 60–75; HOFFMANN, F.: *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, s. 13; TÝŽ: *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 174–179, 237–246; DŘÍMAL, J.: *Městská berně královských měst moravských od polovice 15. století do r. 1526*. Brno v minulosti a dnes 4, 1962, s. 85–124; JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy*, s. 67–72; ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*. Praha 19952, s. 217–218, 299, pozn. 92–94).

klášterem a městem, dále schvaluje záležitosti týkající se městské samosprávy, zastupuje měšťany – věřitele šlechty (samozřejmě v zájmu komory) na provinciálních soudech, tj. před zemským právem. Technicky také zajišťuje panovníkovy dispozice zeměpanského majetku, převážně půdního, duchovním ústavům a městům (vyměřuje, předává).

Pečeť moravského podkomořího Jimrama z Ungersberka (Sádku) přivěšená k listině z 23. června 1306. Torzo opisu: + S.,D(omi)NI // // // // CAMERARII.MORAVIE ohlašuje jeho úřad (MZA Brno).

Spolehliví podkomoří drží úřad někdy i dva, tři roky po sobě, či se do něj s jistým odstupem vracejí. Vždy jde jen o příslušníky domácí šlechty, není doložen ani jeden cizinec. V úřadu se objevují zástupci šlechtické elity (Gerhard z Obřan, Matouš z Černé Hory, Filip z Pernštejna, Jan z Meziříčí), ale také členové nižší nobility spíše úřednického rázu (Albert ze Zdounek), z nichž tři jsou zřetelně v úzkém vztahu k olomouckému biskupu Dětřichovi (Herbord Traberger z Fulštejna, Bruno, Pavel), a podobně jako v době interregna významný biskupský leník (Dětřich Stange). Podkomoří často, nikoli však pravidelně, drží některý z královských hradů jako purkrabí (Veverí, Buchlov, Levnov); nelze vyloučit, že tato držba má přímý vztah k teauraci komorních příjmů, při neexistenci zemského centra, v době panovníkovy nepřítomnosti v zemi. Jakmile však královský

dvůr zamíří na Moravu, je podkomoří se svým písařem, oddílem ozbrojenců a především s okovaným vozem zřejmě jedním z jeho prvních návštěvníků.

Lze také s plnou odpovědností konstatovat, že obsah úřadu a funkce podkomořího byl ve výše nastíněné podobě znám již v době Václava nastoupení na trůn. Z toho vyplývá, že došlo jen k navázání na předchozí praxi doby Přemysla Otakara II., ve srovnání s poměry za Václava otce však obsazování úřadu získalo na dynamice. To se zřejmě týká i praktické stránky vlastní činnosti moravských podkomořích, bližší poznatky v tomto směru však může přinést snad jen důkladná analýza všech pramených podkladů týkajících se působení jejich protějšků v Čechách a následná komparace.¹¹⁶

(116) V tomto směru se otevírá široké pole především pro posouzení činnosti podkomořích v Čechách, zvláště při vědomí neexistence instituce královského pokladníka v užším slova smyslu, což má ovšem souvislost s reálnou neexistencí královského pokladu, tj. rezervy drahého kovu; hospodaření českého panovníka na přelomu 13. a 14. století bylo totiž založeno na systému úvěrů krytých možnostmi těžby stříbra a jinými stabilními příjmovými položkami, např. generální berní (srov. JANÁČEK, J.: *Střebro a ekonomika českých zemí*, s. 888–891). J. ŠUSTA: *Poslední Přemyslovci*, s. 249, představuje podkomořího, mině patrně českého, také jako hlavu „komory v užším slova smyslu“, vlastně panovníkovy účetní kanceláře, jakési hlavní účtárny, kterou mnohé z příjmů procházely jen účetně, nikoli reálně. Slabinou Šustových vývodů však zůstává skutečnost, že jsou založeny především na formulářích, které autor nezpracoval systematicky. I proto je nutný opětovný vstup do dané látky. Srovnávací materiál by mohly nabízet také prameny pozdějšího období, především z let vlády moravské lucemburské sekundogenitury, které však nejsou nikterak bohaté; srov. Tomáš BALETKA: *Dvůr a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. SAP 46, 1996, s. 294–295. Je však nutno upozornit, že některé z osob, které Baletka (*tamtéž*, s. 296–297) uvádí jako Joštovy komorníky (osobní služebníky starající se o šatstvo), byly pravděpodobně podkomořimi (např. Maršík z Radovesic).

PŘEHLED MORAVSKÝCH PODKOMOŘÍCH ZA VLÁDY PŘEMYSLA OTAKARA II.,
V DOBĚ INTERREGNA 1278-1283 A ZA VLÁDY VÁCLAVA II. A VÁCLAVA III.

Ondřej	1247
Beneš ze Cvilína	1250 - 1261
Hartleb	1261
Beneš ze Cvilína	1262
Hartleb	1262 - 1272
Černín z Popovic	1273 - 1275
Milota z Dědic	1281
Děřich Stange	1282
Matouš z Černé Hory	1284
Gerhard z Obřan	1285
Herbord z Fulštejna	1288
Matouš z Černé Hory	1289
Filip z Pernštejna	1292 - 1293
Bruno	1295
Albert ze Zdounek	1297 - 1300
Jan z Meziříčí	1300
Albert ze Zdounek	1301
Pavel	1302
Jimram z Ungrsberku	1305 - 1306